

הגדה של פסח

מצוות ליל הסדר

פירוש ההגדה

קצת פירושים וביאורים

בהלכה ובאגדה

הוצאת מכון הם חיינו

בעזרת החונן לאדם דעת

חובר על ידי

גרשון סגל

הערות יתקבלו בשמחה נא לשלחם

Questions@heimchayeinu.org

מוקדש לעילוי נשמת

הלל בן גרשון

אימי מורתתי רבקה יוכבד בת הלל

דוד זעליג בן הלל

בהוקרה לכל בני משפחת לנן (Lennon)

קונטרסים על נושאים

אחרים של מכון הם חיינו

אפשר להשיג כאן

www.heimchayeinu.org

ערב פסח תשפ"ד

מהדורה שניה ערב פסח תשפ"ו

תוכן הענינים

1.....	מצוות ליל הסדר.....
1.....	מצוות המיוחדים לליל הסדר.....
6.....	מצוות השייכים לכל סעודות יום טוב הנעשים בין שאר מצוות של ליל זה.....
7.....	ההגדה.....
7.....	קדש.....
7.....	ורחץ.....
8.....	כרפס.....
8.....	יחץ.....
8.....	מגיד.....
8.....	הא לחמא עניא.....
10.....	מה נשתנה.....
11.....	מתחיל בגנות ומסיים בשבח.....
11.....	עבדים היינו.....
16.....	והיא שעמדה לאבותינו.....
22.....	כל שלא אמר שלש דברים אלו.....
25.....	רחצה.....
25.....	מוציא, מצה.....
27.....	מרור.....
27.....	כורך.....
27.....	שלחן עורך.....
28.....	צפון.....
29.....	ברך.....
31.....	הלל.....
36.....	נרצה.....

מצוות ליל הסדר

מצוות המיוחדים לליל הסדר¹נכון לכיין או לומר קודם תחילת הסדר, שעושה כל מצוה ומצוה מהמנוייםכאן, כדי לקיים מצות השם.²

א. סיפור יצאת מצרים - זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים (שמות י"ג ג')³

¹ במנין זה מניתי המצוות שהם מדאורייתא, או מדרבנן, שמצוותם בליל ט"ו ניסן, אבל לא מניתי בנפרד מצוות שהם חלק ממצוה אחר. לכן לא מניתי רחיצת ידים קודם כרפס, כיון שהמנהג כהשיטות שאין חיוב נטילת ידים לפירות, אף שנטבלו במשקה. ולשיטות אלו רוחצים בליל הסדר רק כדי שהתינוקות ישאלו, וכמו שנתבאר כל הנ"ל בחק יעקב סימן תע"ג ס"ק כ"ח. אם כן נכלל רחיצה זו, במצוות והגדת לבנד. וכן לא מניתי כרפס מאותו טעם, שהוא כדי שישאלו התינוקות, וכמבואר בפסחים דף קיד:.. ועיין שם שמשום זה הגמ' אומרת שאינה מצוה, והכוונה שאינה מצוה בפני עצמה, שאינו כמו חרוסת שיתבאר לקמן שהיא מצוה בפני עצמה, זכר לטיט. וכן יחץ, שהוא חלק ממצוות אכילת מצה, שהתורה קראה לחם עוני, מה דרכו של עני בפרוסה, וגם חלק ממצוות סיפור יצאת מצרים, לחם עוני לחם שעונים עליו דברים הרבה, עיין מ"ב תע"ג ס"ק נ"ז, ועוד בפוסקים תע"ג סעיף ו'. וגם לא מניתי מנהגים, ולכן לא מניתי שירי נרצה, שהם מנהג, עיין מ"ב ת"פ ס"ק ו', וכן יתר מנהגי הסדר שאנו נוהגים.

² וכמו שנפסק באו"ח סימן ס' סעיף ד', כמאן דאמר מצות צריכות כוונה. וזה לענין מצות דאורייתא, ולגבי מצות דרבנן, נחלקו הפוסקים, ועיין במ"ב שם ס"ק י', שמכריע להחמיר אף בדרבנן, אבל חושש להחולקים לענין ברכה, ואף לגבי מצות דאורייתא, ואין כאן מקום להאריך עוד בעוד שיטות בזה. ועיין במ"ב שם ס"ק ז' שכל המחלוקת, אם מצות צריכות כוונה או לא, הוא לענין אם יש חיוב לכיין לשם מצוה קודם עשיית מצוה, וכן לענין אם בדיעבד לא כיון אם יצא או לא וחיוב לחזור ולעשות המצוה בכוונה. אבל לעשות מצוה מן המוכר בודאי כולי עלמא מודו שצריכות כוונה, שלא יהיה מצות אנשים מלומדה. וכן עיין שם ס"ק י', מביא הא דפסק החיי אדם שכל זה דוקא אם אין מוכרח מתוך מעשיו שעושה המעשה לשם מצוה, אבל אם מוכרח מתוך ענין עשייתו שעושה לשם מצוה, יוצא המצוה לכולי עלמא. וכן יש עוד חילוק לגבי מצות אכילה, שבהם פסק השו"ע שם סימן תע"ה סעיף ד', שיוצא ידי חובתם אף שלא כיון מתחילה. אם כן לכאורה בכל המצוות המנויים כאן, או מוכח מתוך מעשיו שעושה לשם מצוה, או שהם מצות התלויים באכילה, או דשני ההיתרים שייכים בהם. לכן בדיעבד נראה שיוצא כל המצוות אף אם לא כיון, ולכן לא כתבתי בפנים שיש חיוב לכיין כדי לצאת ידי המצוה. אבל מה שכנ"ל המשנה ברורה מבאר שכל המחלוקת הוא דוקא לענין חיוב לכיין, וכן לענין אם בדיעבד חייב לחזור ולעשותה, אבל למצוה מן המוכר כולי עלמא מודים שצריך כוונה. זה נראה פשוט ששייכים לכל המצוות, בין דאורייתא, ובין דרבנן, ובין מצות התלויים באכילה, ובין אם מוכח מתוך מעשיו שעושים לשם מצוה. שהטעם כנ"ל שלא יעשה מצות אנשים מלומדה, ואם אינו יודע בכלל בדיוק איזה מצוה עושה, ואף אם יודע אבל אינו מכוון שעושה אותם כדי לקיים מצוה, נראה לי פשוט שזה בכלל עשיית מצות אנשים מלומדה. ולכן כתבתי שנכון לכוון בכל המצוות שעושה אותם לצאת בהם מצוה הבורא, וכוונתי לכוון בכל מצוה בפרט. גם מבואר בפוסקים שאף למאן דאמר מצוות צריכות כוונה, יכול לכוון שהוא עתיד לעשות המצוה בזמן קרוב, כגון כשהוא הולך לבית הכנסת בראש השנה, יכול לכיין שהולך לשמוע תקיעת שופר לשם מצוה, ויוצא בזה (עיין מ"ב סימן תקפ"ט ס"ק ט"ז). ולכן כתבתי שנכון לכיין קודם הסדר, שאף זה נכלל במצוות צריכות כוונה, ובזה גם לא ישכח לכיין בתוך הסדר, באיזה מהם.

ב. והגדת לבנך⁴

ג. חייב ל[ה]ראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים - לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות (רמב"ם הל' פסח פ' ז' ה' ז, והוא על פי גירסתו חייב להראות את עצמו, אם כן הסיבה הוא קיום חיוב זה. ולפי גירסתנו חיוב הסיבה אינו מצוה

³ רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ז' הלכה א'. ומבואר שם שהוא מצוה עשה ואף אם אין שם בנים להגיד להם. ובמגיד משנה שם מביא שמקורו של הרמב"ם הוא המכילתא, והכוונה למכילתא של רשב"י, פרק י"ג פסוק ג', ז"ל שם, ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה, מכלל שנאמר והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר, יכול אם [ני]שאלך אתה מגיד לו, ואם לאו אי אתה מגיד לו, ת"ל והגדת לבנך, אף על פי שאינו שואלך. אין לי אלא בזמן שיש לו בן, בינו לבין עצמו, בינו לבין אחרים, מניין? ת"ל, ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה (אשר יצאתם ממצרים), עכ"ל. עוד כתב המגיד משנה שמקורו של הרמב"ם שכך מבואר בפסחים דף קטז, ועל פי המכילתא הנ"ל מבואר כוונתו, ששם מובא בברייתא, שאף אם הוא בליל הסדר ביחידות, עדיין שואל לעצמו. הרי אף שלכאורה אין מקיים והגדת לבנך ביחידות, עדיין מצוה עליו לספר ביציאת מצרים, וכמבואר במכילתא שזה מה שבא הפסוק, "זכור את היום הזה", לחדש שיש לכל יחיד חיוב בנפרד לספר ביציאת מצרים. ועיין בהערה הבאה אי מצוה זו נפרד ממצות והגדת לבנך או ששניהם כלולים במצוה אחת.

ומצוה זו נלמדת מפסוק אחר ממצות זכירת יציאת מצרים ביום ובלילה. שמצות זכירת יציאת מצרים של כל יום, נלמד מהפסוק בדברים ט"ז ג', שמסיים, למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, עיין במשנה ברכות יב: דרשת בן זומא, כל ימי חיך, להביא הלילות. וכן הוא בפוסקים או"ח סימן ס"ז א', וס' ע' א'. וכידוע רבו התירושים מה ההבדל בין מצות סיפור יציאת מצרים בליל הסדר, ממצות זכירת יציאת מצרים של כל יום.

⁴ רמב"ם שם הלכה ב', מצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך. ועיין בספר המצוות להרמב"ם עשה קנ"ז, שמביא שמצות עשה לספר ביציאת מצרים בליל ט"ו, וכותב שהפסוק שזה נלמד ממנו הוא הפסוק של, והגדת לבנך. ובסוף מסיים שם הרמב"ם שאף אם הוא בינו לבין עצמו עדיין מצוה עליו לספר ביציאת מצרים מהפסוק, זכור את היום הזה. אם כן משמעותו שעיקר המצוה הוא והגדת לבנך, וזכור את היום הזה, הוא פרט ממצות והגדת לבנך. דהיינו שמהפסוק זכור את היום הזה, לומדים שנכלל במצות והגדת לבנך חיוב לספר אף כשאין שם בן. ובספר המצוות לסמ"ג עשין מ"א, מביא לשון הרמב"ם ביד החזקה, שמצוה לספר ביציאת מצריים, שנאמר זכור את היום. ושוב ממשיך בפרטים כיצד מקיים מצות והגדת לבנך. אם כן משמעותו שהוא למד שעיקר המצוה הוא זכור את היום הזה, ומפרטי המצוה הוא, והגדת לבנך. בין כך ובין כך, היוצא שבאמת יש מצוה אחת לספר ביציאת מצרים, ומצוה זו נלמדת משני הפסוקים זכור את היום, ומפסוק והגדת לבנך, ובין שניהם נלמד שיש חיוב לספר בינו לבין עצמו, וכן לספר לבניו, סיפור יציאת מצרים. ובזה ניחא המשך הרמב"ם שם, ששאל ומנין שמצוה זו של זכרת, הוא בליל ט"ו, ומתריך שנלמד ממה שכתוב והגדת לבנך וכו', בעבור זה, בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך. ועל פי הנ"ל שהכל נכלל במצוה אחת, ניחא איך לומדים מצות זכור את היום, ממצות והגדת לבנך. אלא שכנ"ל משמעות לשונו ביד שעיקר המצוה הוא זכור, ומצות והגדת לבנך הוא חלק ממנו, ובספר המצוות המשמעות להיפך. ומניתי אותם בפנים לשני מצוות, שאף שהם כלולים במצוה אחת, עדיין יש עליו שני חיובים, לספר, ואפילו בינו לבין עצמו, ולהגיד לבניו.

נפרדת, אלא חלק ממצוות הלילה. וחיוב לראות עצמו כאילו יצא הוא חיוב בנפרד, עיין (בהערה⁵)

ד. ד' כוסות⁶

ה. אכילת מצה⁷

⁵ פסחים דף קטז: במשנה, ז"ל, בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, עכ"ל. וזה כפי גירסתנו שגורסים לראות את עצמו, וכן הוא גירסת בעל ההגדה. והוא נלמד לכאורה ממילת, לי, שהיה ליה למיכת לבני ישראל. וזה צריך ביאור אך יכול לראות את עצמו שיצא ממצרים עמהם. אבל הענין נראה לי, שלהקב"ה הכל גלוי לפניו, והוא היה הוה ויהיה, ולמעלה מן הזמן. וכשעשה כל הנסים להוציא את כלל ישראל ממצרים, גלוי לפניו שעשה זה לא רק לאבותינו שהיו נמצאים שם, אלא לכל אחד מכלל ישראל שעתידי להיוולד עד סוף העולם, עשה זה. והיה כוונתו יתברך, להוציא את כל אחד ואחד שבכל דור ודור, באותו כוונה ובשוויון גמור, עם הכוונה להוציא את הנמצאים שם. כי לפניו שהכל גלוי לפניו, אין הבדל בינם לבנינו. שוב מצאתי פירוש קרוב מאד לזה במהר"ל בגבורת ה' על ההגדה, ד"ה בכל דור ודור, ע"ש.

והרמב"ם שם הלכה ו' – ז' כותב ז"ל, בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים, וכו'. לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות, עכ"ל. מבואר שהוא גרס במשנה להראות, ולא לראות, ועל פי זה פירש שיש חיוב להראות את עצמו כאילו יצא בעצמו. ומפרש שחז"ל תיקנו שהדרך לקיים חיוב זה, הוא באכילה בהסיבה. ונמצא לפי זה שהסיבה הוא חיוב נפרד ממצוות הלילה. שיש חיוב לאכול מצה וד' כוסות, ויש חיוב נפרד לאכול בהסיבה, כדי להראות כאילו הוא יצא ממצרים. ולפי גירסתנו חיוב הסיבה הוא חלק ממצות אכילת מצה וד' כוסות, כלומר שחכמים תיקנו שכשמקיים מצות אכילת מצה, יש עליו לעשות זאת כשהוא מיסב, דרך חירות.

ובגמ' שם איתא, אמר רבא, צריך שיאמר, ואותנו הוציא משם, עכ"ל. וברמב"ם הנ"ל הלכה ו' כותב למקור החיוב כנ"ל, ז"ל, שנאמר ואותנו הוציא משם וגו'. ועל דבר זה צוה הקדוש ברוך הוא בתורה, וזכרת כי עבד היית, כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית, עכ"ל. אם כן הביא דברי רבא, ועוד הוסיף עליהם עוד פסוק, עבד היית. וצ"ע מנין לו זה, ולמה לא הביא הפסוק שבמשנה גם כן. ובהגדה מביא שני הפסוקים, עשה לי, ואותנו הוציא.

⁶ מבואר בפרק ערבי פסחים שתקנו חכמים לשתות ארבע כוסות על הסדר, ובריש הפרק דף צט: ברשב"ם ד"ה ולא יפחתו, מביא ממדרש רבה פ' וארא, שתקנוהו כנגד ארבע לשונות של גאולה.

⁷ מצות אכילת מצה הוא דאורייתא אפילו בזמן הזה שליכא קרבן פסח. כך מבואר בהרבה מקומות, חד מהם גמ' סוף פסחים דף קכ. מימרא דרבא, מצה בזמן הזה דאורייתא, מרור דרבנן, ובגמ' שם מסיק דתניא כוותיה דרבא. מובא גמ' זו ברי"ף, וברא"ש סוף פרק ערבי פסחים. וכן פסק הרמב"ם שם פרק ו' הלכה א', כרבא שמצות אכילת מצה אף בזמן הזה דאורייתא. ומובא בפוסקים בהרבה מקומות, חד מהם הדין המבואר בהערה הבא, לגבי אכילת כורך, עיין מ"ב תע"ה ס"ק ט"ז, על הדין ההוא, וכן הוא בהרבה מקומות.

ו. אכילת מרור⁸

ז. אכילת מצה ומרור ביחד זכר למקדש – לפי שיטת הלל (והיא מצוה דרבנן זכר למקדש נפרד מאכילת מצה ומרור⁹)

ח. חרוסת – חרוסת מצות עשה מדברי סופרים זכר לטיט שהיו עובדין בו במצרים (רמב"ם שם הלכה יא¹⁰)

⁸ גמ' רי"ף ורא"ש שם כנ"ל, מרור בזמן הזה דרבנן, שמדאורייתא מצוותה תלויה באכילת הקרבן פסח. והוא ברמב"ם שם פרק ח' הלכה י"ב. ובגמ' שם מבאר הטעם שיש חילוק בין מצה ומרור בזמן הזה. שאף דכתיב על מצות ומרורים יאכלהו (במדבר ט' י"א), ולכן יש מצוה לאכול המצה ומרור עם הקרבן פסח. אבל לגבי מצה יש עוד פסוק שקבעה אכילתה לדורות, דכתיב בערב תאכלו מצות (שמות י"ב י"ח).

⁹ בגמ' פסחים דף קטו. מובא מחלוקת הלל וחכמים, אם מצוה לאכול קרבן פסח בכריכה אחת אם מצה ומרור. הלל סבר דמצוה לאכול בבת אחת, ורבנן סברי שמצוה לאכול כל אחת בפני עצמו, (ונחלקו רש"י ד"ה והשתא, ותוס' ד"ה אלא אמר רב אשי, אי לרבנן בדיעבד יצא באכילתם ביחד, גם בתוס' שם שהלל גם מודה שבדיעבד יצא אם אכל כל אחד בפני עצמו.) מסיק הגמ' ז"ל, השתא דלא איתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן, מברך על אכילת מצה ואכיל, והדר מברך על אכילת מרור ואכיל, והדר אכיל מצה וחסא בהדי הדדי בלא ברכה, זכר למקדש כהלל, עכ"ל. מבואר שיש ספק כיצד פוסקים, ולכן צריך לקיים דברי שניהם. ובגמ' שם מבאר שבזמן הזה שמרור דרבנן, אי הוה אכיל מצה ומרור ביחד, אף להלל לא היה יוצא. שהיה המרור דרבנן מבטל למצה דאורייתא. ולכן כדי לקיים שניהם, צריך לאכול קודם מצה, ואחר כך מרור, ואחר כך שניהם ביחד. גם מבואר שהטעם לאכול שניהם ביחד בזמן הזה הוא זכר למקדש לפי שיטת הלל, שכך סבר שהוא מצות אכילת פסח, ביחד אם מצה ומרור. לכן בזמן הזה יש מצוה מדרבנן, לפי שיטת הלל, לעשות זכר למקדש, ולאכול מצה ומרור ביחד. ועיין בתוס' שם ד"ה אלא מברך, שמבואר בדבריהם שסברו שהוא מצוה דרבנן גמור, וכמו מצות נטילת לולב בשאר ימות סוכות, שהוא מצוה דרבנן זכר למקדש. מובא דין זה להלכה ברמב"ם שם פרק ח' הלכה ח', ובשו"ע או"ח סימן תע"ה סעיף א'.

¹⁰ במשנה שם דף קיד. איתא, ז"ל, הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת ושני תבשילין, אף על פי שאין חרוסת מצוה. רבי אליעזר [ברבי] צדוק אומר מצוה, עכ"ל. ובגמ' שם דף קטז. איתא ז"ל, רבי אלעזר ברבי צדוק אומר מצוה וכו'. מאי מצוה? רבי לוי אומר, זכר לתפוח. ורבי יוחנן אומר, זכר לטיט. אמר אביי, הלכך צריך לקהוייה, וצריך לסמוכיה. לקהוייה, זכר לתפוח, וצריך לסמוכיה, זכר לטיט. תניא כוותיה דרבי יוחנן, תבלין זכר לתבן, חרוסת זכר לטיט. אמר רבי אלעזר ברבי צדוק, כך היו אומרים תגרי חרך שבירושלים, בואו וטלו לכם תבלין למצוה, עכ"ל. ובתוס' שם ד"ה תגרי, כתבו שמשמע שהלכה כרבי אלעזר. וכן פסק הרמב"ם שם פרק ז' הלכה י"א, והמ"מ כתב שמקורו מדשקלו ותרן אמוראים אליבא דרבא, ועוד דתניא כוותיה. ובגמ' כנ"ל מובא שהוא זכר לתפוח, או זכר לתבן וטיט. ופסק הרמב"ם שם כרבי יוחנן שהטעם הוא משום זכר לתבן וטיט, וכדאיתא בברייתא דתניא כוותיה. וכן נפסק ברמ"א שם סימן תע"ג סעיף ה'. ובתוס' שם ד"ה צריך, מביא שבירושלמי יש עוד טעם שהוא זכר לדם, וכתבו שכן עמא דבר, ובשעת אכילה מקלשין אותו ביין וחומץ. ועוד מביא שם שבתשובת הגאונים מפרש לעשות חרוסת בפירות שנדמה לכנסת ישראל בשיר השירים. אם כן מוספים התוס' עוד טעם זכר לדם, וכן לבחור

ט. אמירת הלל¹¹

י. אכילת אפיקומן זכר לאכילת קרבן פסח – לפי השיטות שכבר יצאנו אכילת מצה מקודם. ולפי השיטות שיוצאים אכילת מצה אם האפיקומן אז אין זה מצוה בנפרד, אלא הוא מצוות אכילת מצה, וזכר למקדש, ולכן אוכלים אותה בסוף הסעודה, כמו הקרבן פסח¹².

בפירות שנמשלו בהם ישראל. וכן דברים אלו מובאים ברמ"א שם. אם כן למסקנא הוא מצוה דרבנן, זכר לתבן וטיט, וגם זכר לדם, ויש ענין לבחור בפירות שנמשלו בהם ישראל לעשותו.

¹¹ במשנה שם דף קטז: אחר שמבאר מצוות סיפור יצאת מצרים, וחייב לראות אדם כאילו הוא יצא, מסיק ז"ל, לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל לשבחה לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו, הוציאנו מעבדות לחרות מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ומאפלה לאור גדול, ומשעבוד לגאולה, ונאמר לפניו הללויה, עכ"ל. ובטור סימן תע"ג סעיף ז', מביא מחלוקת אם יש לברך על הלל זו. ז"ל, בענין ברכת ההלל, איכא פלוגתא דרבוותא, ריב"א היה מברך עליו ב"פ אחת קודם אכילה ואחת אחר אכילה, וכן היה נוהג ה"ר מאיר מרוטנבורק, וכ"כ רב האי, ורב צמח, ורב עמרם. אבל הרי"ף גיאת, ואבי העזרי כתבו, שאין לברך עליו כלל, לפי שחולקים אותו לשנים, לפני הסעודה ולאחריה, וא"כ האיך יברכו, כיון שפוסקים באמצע. וכן היה נוהג א"א הרא"ש ז"ל, וכן ראוי לעשות בכל דבר שיש ספק בברכתו, שאין לברך, דברכות אינן מעכבות, עכ"ל. אם כן משמעות דברי הטור שלכולי עלמא היה ראוי לברך על הלל של ליל הסדר, אלא שנחלקו אם תקנו ברכה, כיון שיש הפסק בין תחילת הלל לסופו.

וכן בר"ן סוף פרק ערבי פסחים דף עה. ד"ה מאי ברכת השיר, האריך במחלוקת זו, ושם מביא שנחלקו בזה הרמב"ן שסבר שיש לברך, והגאונים שסברו שאין לברך. ושם מביא בשם רב האי גאון שאין לברך, שאין אנו אומרים הלל זו בתורת קורין, אלא בתורת אומר שירה. ומזה משמע שסבר רב האי שאין קריאת הלל מצוה בפני עצמה, אלא היא חלק מאמירת ההגדה, שאחר שזכר את כל הנסים, חייב הוא להודות אליהם. ועיין בהגדת המהר"ל שסבר כהרמב"ן, ואף שמודה שתקנו לומר הלל משום שעליו להודות לה' אחר זכירת כל הניסים, עדיין תיקנו חכמים שחייב לומר הלל משום זה. וצ"ע איך ליישב דברי הטור אם דברי הר"ן, שכנ"ל מדברי הטור משמע שכולי עלמא מודה שהיה ראוי לברך עליו ורק נחלקו אם תקנו ברכה. וצריך עיון בפנים בדברי רב האי גאון, אולי אמר שני טעמים, וכל אחד נוקט טעם אחד שלו.

הטור שם מסיק ז"ל, ויש מקומות שנוהגין לקרות ההלל בב"ה בציבור, כדי שלא יצטרכו לברך עליו בשעת ההגדה, ומה טוב ומה נעים ההיא מנהגא. ויש לו סמך במסכת סופרים, דאיתא התם תניא ר"ש בן יוצדק אומר, י"ח ימים ולילה אחת גומרין בהן ההלל, ובגולה כ"א יום, וב' לילות. ומצוה מן המוכחר לקרות ההלל בב' לילות של גליות, ולברך עליו, ולאמרה בנעימה, ולקיים מה שנ', ונרוממה שמו יחדיו. וכשהוא קורא בביתו א"צ לברך, שכבר בירך עליו ברבים, עכ"ל. אם כן מביא שיש נוהגים לקרות הלל בבית הכנסת ולברך עליה, ואז ברכתה הולך גם על קריאת הלל של ההגדה, ובזה יוצאים לדברי הכל. ומנהג זה מובא בשו"ע שם סימן תפ"ז סעיף ד' ז"ל, בליל ראשון של פסח גומרין ההלל בצבור בנעימה בברכה תחלה וסוף, וכן בליל שני של שני ימים טובים של גליות. הגה וכל זה אין אנו נוהגים כן, כי אין אנו אומרים בלילה בבית הכנסת ההלל כלל, עכ"ל. וידוע שכהיום נהגו גם הרבה קהילות אשכנז לאומרו בבת הכנסת.

מצוות השייכים לכל סעודות יום טוב הנעשים בין שאר מצוות של ליל זה

יא. קידוש של (שבת ו) יום טוב

יב. נטילת ידיים

יג. לחם משנה

יד. סעודת יום טוב

טו. ברכת המזון

¹² בטור וב"י שם סימן תע"ז סעיף א, מביא מחלוקת אם אכילת אפיקומן הוא רק מצוה זכר לאכילת פסח, או גם לקיים עיקר חיוב אכילת מצה. ובב"י מביא שיטת הרשב"ם שסבר שהוא לקיים מצוות אכילת מצה וגם זכר לקרבן פסח, וזה שמברכים עליו קודם הסעודה, הוא מן הטעם שאחר שמילא כריסו מהם כיצד יברך, הנאמר בגמ' לגבי מרור. ומביא שהרא"ש חולק שהרי עושים כורך בתחילת הסעודה ולא אחר הסעודה, ואם איתא שהעיקר הוא אחר הסעודה היה לנו לעשותו אחריו.

ובשו"ע שם פסק ז"ל, לאחר גמר כל הסעודה אוכלים ממצה השמורה תחת המפה כזית כל אחד, זכר לפסח הנאכל על השובע, ויאכלנו בהסיבה ולא יברך עליו, עכ"ל. אם כן משמע שפסק כהרא"ש שכותב שאוכלו זכר לפסח, ולא כתב גם לאכילת מצת מצוה. וכן הוא משמעות הגר"א שם ד"ה זכר ז"ל, שרש"י ורשב"ם מפ' שזהו עיקר אכילת, ומברך בתחל' כמו בחזרת. והרא"ש הקשה א"כ יאכל עמה מרור וחרוסת, אלא זכר לפסח, כו, עכ"ל.

ובמשנה ברורה שם ס"ק ד' חושש קצת לשיטת הרשב"ם, שעל מה שפסק השו"ע שצריך לאוכלו בהסיבה, המ"ב כתב ז"ל, ובדיעבד אם שכח ואכלו בלא הסיבה א"צ לחזור ולאכול, אם קשה עליו האכילה, עכ"ל. ובשער הציון שם ס"ק ד', פירש למה רק היקל לא לחזור ולאכול בהסיבה אם קשה לו האכילה, שהוא משום שחשש לשיטות רש"י ורשב"ם שזהו עיקר חיוב אכילת מצה, ולשיטתם בודאי היה צריך לחזור ולאכול בהסיבה.

ההגדה

קדש

[בשבת מוסיפים - ויהי ערב ויהי בקר יום הששי. ויכלו השמים והארץ וכל צבאם. ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה. ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות.]

סְבָרֵי מְרַנְּנוּ וּרְבִיבוֹתֵי

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְרֵי הַגֶּפֶן.

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בְּנוּ מִכָּל עַם וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל לְשׁוֹן וּמְקַדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וּתְתֵן לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה (שְׁבֻתוֹת לְמִנוּחָה ו') מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה, חֲגִים וְזִמְנִים לְשִׂשׁוֹן, אֶת יוֹם (הַשְּׁבֻת הַזֶּה וְאֶת יוֹם) חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה, זְמַן חֲרוּתֵנוּ (בְּאַהֲבָה) מִקְרָא קֹדֶשׁ, זְכָר לִיְצִיאַת מִצְרָיִם. כִּי בָנוּ בְּחִרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדְשָׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים (וְשֻׁבָת) וּמוֹעֲדֵי קֹדֶשׁ (בְּאַהֲבָה וּבְרִצּוֹן) בְּשִׂמְחָה וּבְשִׂשׁוֹן הַנְּחֻלָּתָנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה ה' מְקַדֵּשׁ (הַשְּׁבֻת ו') יִשְׂרָאֵל וְהַזִּמְנִים

[בְּמוֹצָאֵי שְׁבֻת - מוֹסִיפִים: בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא מְאוּרֵי הָאֵשׁ.

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמְּבַדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחָל, בֵּין אֹר לְחֹשֶׁךְ, בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים, בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשִׁשִּׁת יְמֵי הַמַּעֲשֵׂה. בֵּין קֹדֶשׁ שְׁבֻת לְקֹדֶשׁת יוֹם טוֹב הַבְּדֻלָּת, וְאֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מְשַׁשֵּׁת יְמֵי הַמַּעֲשֵׂה קֹדֶשׁת. הַבְּדֻלָּת וְקֹדֶשׁת אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּקִדְשָׁתָּךְ. בְּרוּךְ אַתָּה ה' הַמְּבַדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ.]

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַחֲיִינוּ וְקִיְּמָנוּ וְהַגִּיעָנוּ לְזִמְנֵי הַזֶּה.

ורחץ

נוטל ידיו לצורך טבול ראשון ולא יברך על הנטילה (שו"ע סימן תע"ג סעיף ו').

והטעם דכל דבר שטיבולו במשקה צריך נטילה וכדלעיל בסימן קנ"ח (מ"ב ס"ק נ"ב). והל"ח וכו', כתב, דהעולם נוהגין שלא ליטול, וכו'. וכן כתב המ"א סימן קנ"ח [ס"ק יב]. והא דנוטלין בליל זה הוא כאחד מן שאר שינויים שעושין בליל זה כדי שישאלו (חק יעקב ס"ק כ"ח, ומוזכר בשער הציון שם ס"ק ט"ט)

כרפס

ויקח מהכרפס פחות מכזית, ומטבלו בחומץ [בחומץ - או בייץ או במי מלח ולא אתי אלא לאפוקי שלא יטבול בחרוסת כי חרוסת אינו אלא לטיבול שני שמטבל המרור בחרוסת [ב"י] (משנה ברורה)], ומברך בורא פרי האדמה ואוכל, ואינו מברך אחריו (שולחן ערוך שם).

פחות מכזית - לפי שבכזית יש ספק בברכה אחרונה אם יברך אותה או לא ע"כ טוב יותר שיאכל פחות מכזית שלא יהא בו חיוב כלל לכו"ע. ומברך בורא פה"א - ויכוין לפטור בברכה זו גם המרור שיאכל אח"כ [אחרונים] ואינו מברך אחריו - אפילו אם אכל כזית לפי שברכה ראשונה קאי גם על המרור וכנ"ל וע"כ ברכת המזון שפוטר את המרור שאוכל בתוך הסעודה קאי גם על הכרפס שאכל מקודם ועיין בכיבוד הלכה מש"כ בשם הגר"א בזה, (משנה ברורה).

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרֵי הָאֲדָמָה

יחץ

ויקח מצה האמצעית ויבצענה לשתים [כדי לקיים מה שקראה הכתוב לחם עוני ודרכו של עני בפרוסה ואמר האמצעית כי ברכת אכילת מצה העיקר עלה קאי וברכת המוציא שמברך מתחלה קאי על העליונה המונחת לפניו (מ"ב)], ויתן חציה [כדי ששתי אכילות שאוכל לשם מצה יהא בפרוסה וטוב שאותו חלק יהיה יותר גדול [אחרונים] (מ"ב)] לאחד מהמסובין לשומרה לאפיקומן ונותנין אותה תחת המפה, וחציה השני ישים בין שתי השלימות (שו"ע שם).

מגיד

הא לחמא עניא

ויגביה הקערה [עם כל מה שעליה ואין צריך להסיר התבשילין (מ"ב)]. שיש בה המצות, ויאמר: הא לחמא עניא, עד מה נשתנה [ויש נוהגין להשים האפיקומן צרור במפה על כתפיהן זכר ליציאת מצרים (חק יעקב ס"ק ל"א)]. ואז יצוה להסירם מעל השלחן ולהניחם בסוף השלחן כאלו כבר אכלו, כדי שיראו התינוקות וישאלו (שו"ע שם).

ויצוה להסירם. ועכשיו לא נהגו להסירם משום דאין היכר לתנוקות בזה דיודעים שאלו הדברים לא ניתנו על השלחן לצורך אכילה אבל בזמן הגמ' היו רגילין לעקור השלחן (מ"א שם ס"ק כ"ה).

וישאלו - המצות המוכנות לאכילה למה מסלקין אותם ויאמר להם שאין רשאים לאכול עד שיספר ביציאת מצרים כתב מהרי"ל דאין ליתן שום מצה על השולחן עד זמן הסעודה, (משנה ברורה שם).

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמאריים. פל דכפין ייתי ויילל, פל דצריך ייתי ויפסח. השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל. השתא עבדי, לשנה בני חורין.

הא לחמא עניא

צריך ביאור למה מתחילין ההגדה במימרא זו, וכן צריך ביאור מה מועיל הזמנה זו דכל דכפין, אם הכוונה באמת להזמין אחרים שאין להם.

פירוש המהר"ל מפרג:

הא לחמא עניא - אמרינן זה קודם שמתחילין ההגדה, כיון שלחם עוני לחד פירוש הוא לחם שעונים עליו דברים הרבה. לכך מתחילין בזה, שיהיה ניכר שההגדה שאנו באים לומר הוא על הלחם.

כל דכפין וכו' כל דצריך יתי ויפסח – בזה מזמין בני ביתו לאכול ולקיים מצוות פסח.

השתא הכא – כיון שהזכיר שבאים לקיים מצוות פסח מסיימים בתקוה שלשנה הבאה נעשה כל המצוות כראוי.

פירוש הריטב"א:

כל דכפין ייתי ויכול – צריך שיהיה רעב בערב פסח, כדי לאכול מצה לתאבון, כדאיתא בפרק ערבי פסחים (צ"ט ב' ק"ז ב'). אם כן לפירושו אין הכוונה להזמין עכשיו אורחים שאין להם, אלא לפרש הדין, שצריך לאכול המצה לתיאבון, ובענין זה גם פירש כל דצריך כמובא בסמוך.

עוד פירש הריטב"א – שבזה מראה שעכשיו אנו בני חורין, לא כמו שהיה כשהיינו משועבדים לפרעה. ולפי פירוש זה לכאורה הכוונה כאן להתחיל הסדר בדברים שמעוררים ההרגש של חירות, ולא רק חירות, אלא להרגיש זה שבאנו מעבדות לחירות, ומשעיבוד לגאולה.

כל דצריך יתי ויפסח – שאם אין לו, ראוי ליטול אפילו מן הצדקה, ואפילו לר' עקיבא (פסחים קי"ב א'), כדי שיקיים מצות ליל פסח.

מה נשתנה

מוזגין לו מיד [ר"ל שלא ימתין במזיגת הכוס עד שיגיע ללפיכך שאז צריך לאחוז הכוס בידו אלא מיד שמסיר הקערה מעל השולחן מוזג, (מ"ב)] כוס שני, כדי שישאלו התינוקות למה שותים כוס שני קודם סעודה, (שו"ע סעיף ז').

וכאן הבן שואל אביו**מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?**

נשכך הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה, הלילה הזה - כולו מצה.

נשכך הלילות אנו אוכלין שאר ירקות, - הלילה הזה מרור.

נשכך הלילות אין אנו מטבילין אפלו פעם אחת, - הלילה הזה שתי פעמים.

נשכך הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסבין, - הלילה הזה פלנו מסבין.

מה נשתנה

מצות סיפור והגדה של הלילה צריך להיות דרך שאלה ותשובה, כדאיתא במשנה פסחים דף קט"ז, וכאן הבן שואל אביו. ואף אם אין בן צריך לשאול אחד לשני, ואף ביחיד צריך לשאול את עצמו. וכדאיתא שם בגמ' בברייתא, תנו רבנן חכם, בנו שואלו, ואם אינו חכם, אשתו שואלתו. ואם לאו, הוא שואל לעצמו. ואפילו שני תלמידי חכמים שיודעין בהלכות הפסח, שואלין זה לזה, עכ"ל.

ועוד איתא שם מעשה, אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה, עבדא דמפיק ליה מריה לחירות, ויהיב ליה כספא ודהבא, מאי בעי למימר ליה? אמר ליה בעי לאודויי ולשבוחי. אמר ליה פטרתן מלומר מה נשתנה, פתח ואמר עבדים היינו, ע"כ הגמ'. ולכאורה קשה שהמשנה אומרת שכאן הבן שואל, ואיך פטרתן מלומר מה נשתנה במה שהשיב העבד. ואם כוונתו במה ששאל לעבד, חדא שאין זה דומה לבן השואל, ועוד שהיה לו לומר שהוא פטר אותם מלומר מה נשתנה. ולכאורה מזה משמע שאף אם האב הוא השואל, אם הוא שואל בענין שמועיל לבן שיבין הענין יותר, נקרא שהבן שואל. שהעיקר שהבנים יהיו משותפים בדברים,

מתחיל בגנות ומסיים בשבח

עבדים היינו

וכשמתחיל עבדים היינו לפרעה, מחזיר הקערה שבה המצות לפניו וקורא כל ההגדה, (שו"ע שם) ויהיה הפת מגולה בשעה שאומר ההגדה [דלכן נקרא המצה לחם עוני שעונין עליו דברים (מ"ב)], (רמ"א שם).

עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם, וַיּוֹצֵיאֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיְצַדֵּק אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד פַּרְעֹה וַיְטַוֶּה⁴.

ולא רק יהיו מקשבים, שבזה הדברים נכנסים הרבה יותר בעומק והבנה. וכן אפילו בינו לבין עצמו, אפילו הכי, כשאומר הדברים בדרך שאלה ותשובה, הדברים נקבעים יותר.

מתחיל בגנות ומסיים בשבח

סיפא של המשנה שם.

נראה שהענין שאנו מספרים בחסדי ה' עלינו שהוציאנו לחירות. וכשמבינים כמה מגונה היה מתחילה, אנו נודה לה' על החסד הרבה יותר, על שהוציאנו לחירות מחיים כל כך מגונים כאלו.

ובגמ' שם איתא מחלוקת, מאי בגנות? רב אמר, מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ושמואל אמר (כך הוא גירסתנו בגמ', וכן הוא בר"ף וברא"ש, אבל הריטב"א גרס רבא), **עבדים היינו**. והשתא עבדינן כתרווייהו (הרי"ף דף עה. ריש העמוד, והרא"ש ערבי פסחים סימן ל' קודם ד"ה מתנ' רבן גמליאל).

ונראה ששמואל סבר שמתחילים בכמה מגונה היה החיים של העבדות לפרעה, ובה נכיר את החסד שעשה ה' שגאלנו משם. ורב סבר שצריך להבין שבאמת כבר היה מכין ה' לקנות עם לו שיהיו עם ה', מימי אברהם. שהיינו אז במצב של עובדי עבודה זרה, שאין לך פחיתות וגנות מזה. וכבר מאז, הוציא לנו ה' את אברהם אבינו, והשתלשל כל הסיפור, עד שנהיינו עבדים, והוציא ה' אותנו משם להיות לו לעם.

עבדים היינו

הטעם שמתחילין בעבדים היינו, ולא מתחילה עובדי עבודה זרה היו

מתחילין כשמואל בעבדים היינו, אולי הוא משום שהוא הפשטות, וכיון שבאנו לענות תשובה לכל השואלים מה נשתנה, אנו רוצים מיד לענות תשובה המובנת לכל. ואחר כך חוזרים לשיטת רב כשאומרים מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו.

שוב ראיתי שמעין זה כתב הריטב"א על זה לפי גירסתו, שגרס רבא במקום שמואל. ז"ל, ואיפסיקא הלכתא כותיה דרבא דהוא בתראה, ורב נחמן עבד כותיה בעובדא דדרו עבדיה (שם). ומסתברא שלא נחלקו אלא באיזה מתחילין, דרב סבר מתחלה עובדי ע"ז, כמו שהיה המעשה, ורבא אמר עבדים שהוא תוקפו של נס, ואח"כ מתחילין בגנות ע"ז, ולפי זה מנהגינו כרבא. דאי פליגי לגמרי, נהיגנא דלא כחד, עכ"ל. אבל כנ"ל לפי גירסת הרי"ף והרא"ש, נראה שסברו שלא אפסיק הילכתא בזה, ושפיר עבדינן כתרומייהו, ואין נחשב דלא כמאן, אלא כמקיים הדין לכולי עלמא.

כיצד עבדים היינו הוא תשובה לשאלות הארבע קושיות דמה נשתנה

קודם שמתחילים לבאר בפרט התירוצים להארבע שאלות, מתרצים בדרך כללי, עבדים היינו, שהוא הטעם למה עושים כל השינויים הללו. מכיון שמתחלה עבדים היינו לפרעה, ואחר כך הוציאנו השם ממצרים להיות לו לעבדים. ובדרך כללי זה הטעם שעושים כל אלו השינויים, כדי לזכור על ידם את כל הנעשה. וכך הוא משמעות הריטב"א ז"ל, זהו תחילת ההגדה ותשובת מה נשתנה לפי שעבדים היינו לפרעה במצרים, וכו', עכ"ל. ואחר כך בהמשך ההגדה ממשיכים לבאר בפרט התירוץ לארבע הקושיות, כאשר יבואר.

המהר"ל בגבורות השם, האריך קצת בזה, וכותב שאין כאן קושיא איך מתרצים הארבע שאלות, שמוכיח שם ששאלות אלו הם שאלות הבן החכם. ולכן החכם יודע קצת שענין המרור הוא לזכור המרירות, וענין המצה הוא לזכור השעבוד. אלא שאלתו להבין יותר בדיוק כל המעשה שנעשה בענין העבדות, והחירות. ובזה מתרצים עבדים היינו לפרעה, וממשיכים לפרט כל מה שנעשה מהשעבוד והגאולה.

ובלשון למודים שבהגדת המהר"ל, מפרש שבאמת מתרצים השאלות גם בפרטיות, דהיינו בסוף מגיד, כשמפרשים פסח, מצה, ומרור, על שום מה. ובזה מתרץ מה נשתנה לילה הזה שאוכלים בו מצה ומרור בדוקא. וגם מתרץ למה מסיבים, כי אחר כך ממשיכים לומר שבכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. ולרמב"ם כנ"ל, שגרס להראות, למד מזה שמשום הכי צריך להסב, להראות שהוא בן חורים. ותירוץ הטיבול שני פעמים, לא מפרש שם בפירוש. ונראה שיפרש שכיון שחרוסת הוא כנ"ל זכר לטיט, ולתבן, ולדם, גם בזה עונים שאלת הטיבול, כשממשיכים בסיפור יציאת מצרים, על ידי דרשת ארמי עובד אבי. ששם דרשינן על העבודה קשה, שעשינו ערי מסכנות את פיתום ואת רעמסס, שהוא על ידי הטיט והתבן שעשו הלבנים. וזה הטעם לשני הטיבולין. הטיבול המרור בחרוסת שהוא העיקר, לזכור שהעבודה קשה הנזכר במרור, היה חלקו על ידי הטיט והתבן. והטיבול הראשון, הוא כדי שיהיה ניכר השינוי בטיבול השני, שאין הוא נעשה משום הדרך לטיבול אוכל, אלא משום הרמז שיש בו.

ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים⁵. ואפילו פלנו חכמים, פלנו נבונים, פלנו זקנים, פלנו יודעים את התורה, מצנה עלינו לספר ביציאת מצרים. וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משבח.

ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים

פירוש הריטב"א

ז"ל, ונראה דכך פירושו שאילו לא הוציאנו הקדוש ברוך הוא ממצרים כמו שנשבע לאבותינו והוציאנו בהבטחתו, לא היה הדור ההוא ראוי ליגאל, לפי שלמדו מעשה ארץ מצרים, וכל שכן שהיינו מתערבים בהם משם ואילך ולא היינו נגאלים לעולם והיינו משועבדים לה, עכ"ל.

ועדיין לכאורה קצת קשה, איך אמר שהיינו משועבדים לפרעה, הרי עינינו ראות שממלכות העולם השתנו לגמרי ממה שהיו בזמן שיעבוד מצרים. וראיתי באמת בהגדת מחזור ויטרי שכתב ז"ל, נראה דלא גרסי' לפרעה במצרים, אלא משועבדים היינו במצרים, והטעם כתבו כי פרעה כבר היה מת. וא"ת שכך קוראים שם המלכים, כבר נתבטל זה השם מביניהם בימי מחבר הגדה זו, עכ"ל. ועדיין קצת קשה לכאורה איך אמר שהיינו משועבדים דווקא במצרים, אולי מצרים שהיה אז כבר היה נתבטל, והיינו נעשים בני חורים. ושם אין הכי נמי, ואין במצרים בדוקא, אלא הכוונה שהיינו משועבדים לאחרים, או שהיינו נשארם שם, ומשועבדים להם. ואף אם היו משחררים אותנו, עדיין היינו משועבדים למלך שהיה משחרר אותנו, להודות לו. או אם היה מצרים נופל היינו משועבדים להמלכות או ממשלה הבא אחריהם. ואין זה העיקר, אלא העיקר שאילו לא היינו נגאלים היינו נופלים לדרגה פחותה ממ"ט שערי טומאה, והיינו מתערבים במצריים אחרי כן. ולא היה לנו עוד שם ישראל לעולם, וכמו שפירש הריטב"א.

להרגיש בתחילת מגיד כאילו אנו יצאנו ממצרים

עוד הוסיף הריטב"א לבאר בזה ז"ל, ולפיכך אנחנו חייבים לחשוב עצמנו כאילו נגאלנו מאותו עבדות אנו ובנינו, וכדאמרינן לקמן בכל דור ודור חייב אדם וכו', עכ"ל. ורצה לומר שמיד בתחילת התשובה יש לנו להרגיש שאנו יצאנו ממצרים. ובעל ההגדה מביא דבר זה בסוף מגיד, לכן מתחילים את מגיד בזה כדי שבמשך מגיד נרגיש כאילו השם עשה בשבילנו את כל הנפלאות להוציאנו ממצרים. והריטב"א מפרש הענין שכיון שאילו לא הוציאנו השם ממצרים היינו עדיין משועבדים לפרעה, הוי כאילו השם גאל גם אותנו. ועיין לקמן בסוף מגיד כתבנו עוד מהלך לפרש ענין חייש אדם לראות עצמו כאילו יצא ממצרים וצרף לכאן.

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסבין בבני ברק, והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם: רבותינו, הגיע זמן קריאת שמע של שחרית.

אמר אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא: שנאמר, למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימי חייך - הימים, כל ימי חייך - הלילות. ותקמים אומרים: ימי חייך - העולם הזה, כל ימי חייך - להביא לימות המשיח.

ברוך המקום, ברוך הוא. ברוך שנתן תורה לעמו ישראל, ברוך הוא.

כנגד ארבעה בנים דברה תורה. אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול.

חכם מה הוא אומר? מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם? ואף אפה אמר לו כהלכות הפסח: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.

ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא.

צריך הסבר למה קודם המאמר של כנגד ארבעה בנים אומרים שבח זה. ופירוש הריטב"א ז"ל, מפני שצריך לדרוש ארבעה פסוקים חלוקים בעניינם שנאמרו בתורה בעסק ארבעה בנים, לכך מתחיל לברך את השם שנתן לנו תורה שלימה, עכ"ל. ונראה כוונתו שלכך מברכים השם שנתן תורה לעמו ישראל, דהיינו לכל עמו, שיש בתורה מה שכל אחד ואחד צריך לו. ובזה ממשיך כנגד ארבעה בנים, שיש בתורה תשובה לכל אחד מכלל ישראל כפי איך שהוא צריך תשובה.

כנגד ארבעה בנים

נראה שהענין שבעל הגדה בא לומר שאנו אחראים ללמד לכל אחד מכלל ישראל. ועלינו להשגיח איך ללמד לכל אחד על פי דרכו. ואף שלגבי רשעים (כמו המינים, והאפיקורסים) יש דין של מורידין ולא מעלין, כבר ביאר החזון איש שהמטרה הוא רק להציל את יתר העם מהשחתתם. אבל באמת בוודאי עלינו לקרבם אם נוכל. וכל שכן שעלינו מוטל לחנך וללמד לבן החכם כפי חכמתו, וכן לכל אחד מבנינו.

רשע מה הוא אומר? מה העבדה הזאת לכם? לכם - ולא לו. ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעקר. ואף אפה הקהה את שניו ואמר לו: בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. לי - ולא לו. אילו היה שם, לא היה נגאל.

תם מה הוא אומר? מה זאת? ואמרף אליו: בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים, מבית עבדים.

ושאינו יודע לשאל - את פתח לו, שפאמר: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים.

יכול מראש חדש, תלמוד לומר ביום ההוא, אי ביום ההוא יכול מבעוד יום, תלמוד לומר בעבור זה - בעבור זה לא אמרתי אלא בפעשה שיש מצה ומרור מנחים לפניה.

מתחלה עובדי עבודה נרה היו אבותינו, ועכשיו קרבנו המקום לעבדתו, שפאמר: ניאמר יהושע אל כל העם, פה אומר ה' אלקי ישראל: בעבר הנגר ישובו אבותיכם

יכול מראש חדש

צריך ביאור מה היה ההוא מינא שיהיה מצות סיפור יצאת מצרים מראש חדש.

פירש הריטב"א

ואמר, אילו אמר הכתוב סתם, והגדת לבנך, ולא אמר ביום ההוא, הייתי יכול לדרוש כי שמא מר"ח ניסן אנו חייבים לדרוש זה, כדרך שדרש משה רבינו ע"ה לישראל במצרים. ועוד לפי שאמר למעלה (שמות י"ג) ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה. לכך הוצרך הכתוב לומר ביום ההוא, דמשמע בעיצומו של יום, וכו'.

פירוש המהר"ל

המהר"ל בפירוש דברי נגידים פירש, על פי מדרש, שראש חודש ניסן נקבע לזמן גאולה. ששם איתא, שמשבחר ביעקב ובניו, כבר קבע ראש חודש ניסן, לחודש של גאולה. שבו נגאלו ממצרים, ובו קיבל יעקב את הברכות, ובו עתידין להגאל. ומזה למד המהר"ל, שבכח הגאולה כבר התחיל מראש חדש, ורק בפועל נגמר בט"ו. ולכן יש הוה מינא טובא לומר שכבר יספר סיפור יצאת מצרים מראש חדש, שמאז באמת כבר התחיל הגאולה.

מתחילה עובדי כוכבים היו אבותינו

הוא כנ"ל המתחילים בגנות לפי שיטת רב.

מעולם, תרח אבי אברהם ואבי נחור, ויעבדו אלהים אחרים. ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולף אותו בכל ארץ כנען, וארבה את זרעו ואמן לו את יצחק, ואמן ליצחק את יעקב ואת עשו. ואמן לעשו את הר שעיר לרשת אותו, ויעקב ובניו ירדו מצרים.

ברוך שומר הבטחתו לישראל, ברוך הוא. שהקדוש ברוך הוא חשב את הקץ, לעשות כמו שאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, שנאמר: ויאמר לאברהם, ידע תדע פי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ויעבדום וענו אתם ארבע מאות שנה. וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכש גדול.

והיא שעמדה לאבותינו

ובשל"ה כתב וכו' כשיאמר הפיסקא והיא שעמדה לאבותינו ולנו עד הקדוש ברוך הוא מצילנו מידם יאחז הכוס בידו, ואז יהיה הפת מכוסה כשאוחז הכוס בידו (משנה ברורה).

**והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אהד בלבד עמד עלינו
לכלותנו, אלא שבכל דור נדור עומדים עלינו לכלותנו, והקדוש
ברוך הוא מצילנו מיָדָם¹⁰.**

והיא שעמדה לאבותינו

נראה שהענין הוא שאחר שגמרנו לומר הגנות צריך להבין באמת למה עשה ה' זה לנו שהיינו עבדים לפרעה במצרים. ובזה בא ההגדה לומר שבאמת עד ימות המשיח העבדות הוא שעמדה לנו ולאבותינו. שבדרך זה אנו נעשים עבדים לה'. וכן בכל דור ודור עד שכלל ישראל יעשו תשובה שלמה, דבר זה צריך לנו שנשאר ונתחזק לעם ה'.

ובברית בן הבתרים אמר אברהם במה אדע כי אירשנה, וה' השיב לו, ידע תדע כי גר יהיה זרעך. ואפשר שהענין הוא, שאברהם היכיר שלא כל זרעו יהיה במדרגו שיהיו ראויים לירש הארץ. ובזה שאל מה' שבמה אדע כי יזכו בני ליורשו. וה' השיב לו שיהיו מוכרחים לקנות מידת העבדות על ידי עבודה קשה, ואחר כך כשיגאלם יהיו מוכנים להיות עבדי ה'. וכן הוא בכל דור עד שלא עשינו תשובה שלמה, אנו עוד צריכים לסיוע זה של עומדים עלינו כדי שנזכור שאנו משועבדים לה' ואנחנו עמו.

צא ולמד מה בקש לכן הארמי לעשות ליעקב אבינו. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולכן בקש לעקור את הפל, שנאמר: **ארמי אבד אבי, וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט, ויהי שם לגוי גדול, עצום ורב**, (פרשת כי תבא דברים פרק כ"ו פסוק ה').

וירד מצרימה - אנוס על פי הדבור.

ויגר שם - מלמד שלא ירד יעקב אבינו להשתקע במצרים אלא לגור שם, שנאמר: ויאמרו אל פרעה, לגור בארץ פאנו, כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך, כי כבוד הרעב בארץ פנעו. ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גשן.

במתי מעט - כמה שנאמר: בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה, ועתה שמה ה' אלהיך ככוכבי השמים לרב.

ובזה אנו מכירים שכל העבדות הוא באמת חסד ה' גדול לנו באהבתו אותנו שלא יעזבנו אף שאין אנו ראויים. והוא יעשה כל מה שצריך כדי שנוכל להיות עם ה', והכל הוא כדי לקבל הטוב האמתי ממנו בעולם הבא ובימות המשיח.

וכל זה נכלל במה שאמרו חכמנו בברכות שלשה דברים נקנים ביסורים וחד מהם ארץ ישראל. והם הם הדברים שאמרנו.

צא ולמד מה בקש

בסיפא של המשנה הנ"ל איתא ודורש מארמי אובד עד שהוא גומר כל הפרשה. ובזה ממשיך ההגדה לדרוש אותם הפסוקים.

והטעם נראה שפרשה זו כולל עיקר הסיפור שהתחיל בגנות שיעבוד מצרים ומסיים בשבח שהוצאנו ה' ממצרים. ובדרשות הפסוקים כלול הרבה מפרטי הענינים של העבדות והגאולה.

לבן ביקש לעקור הכל – בזה מתחילין לדרוש אף שאין זה שייך ליציאת מצרים לכאורה, בפשטות כיון שדורשין כל הפרשה דרש גם את התחלת הפרשה

וראיתי בפירוש מאור ושמש על ההגדה שמביא מדרש קהלת וז"ל, והנה יעקב אבינו עברו עליו צרות רבות שברח מעשו לבית לבן וגם שם לא הונח לו. כי לבן הכביד עליו עולו הקשה וימורר חייו. עד כי מרוב צערו אמר נסתרה דרכי מה' (כמ"ש חז"ל במדרש קהלת (עפ"ז - היה קשה לקרוא את המראה מקום) ונענש בגלל זה במכירת יוסף שנסתר ממנו שנים רבות, כמ"ש הפייטן בר"ה. ומזה נתגלגל הדבר וירד יעקב אבינו למצרים. והנה ראינו כי בכל התלאות של יעקב היתה כוונת הקב"ה לטובתו ולהצלתו אח"כ. ומעשה אבות סימן לבנים שכל צרות האדם הן להיטיבו באחריתו. עיי"ש האריך בענין זה.

וַיְהִי שָׁם לְגוֹי - מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצַיְנִים שָׁם.

גְּדוּל, עֲצוּם - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמָאֵד מְאֹד, וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם.

וְרַב - כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: רַבְּבָה כְּצֻמַּח הַשְּׂדֵה גְּתִיתִי, וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתְּבֹאֵי בְּעֵדֵי עֲדָיִים, שְׂדֵים נִכְנֹו וַיִּשְׁעֲרֶךְ צֻמָּח, וְאֵת עֵרוֹם וְעֵרִיָּה¹³. וְאֶעְבֹּר עָלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ מִתְּבוּסָסֶת בְּדַמְיֶךָ, וְאֵמַר לְךָ בְּדַמְיֶךָ חַיִּי, וְאֵמַר לְךָ בְּדַמְיֶךָ חַיִּי,

וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמְּצָרִים וַיַּעֲנוּנוּ, וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה, (דברים שם פסוק ו').

וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמְּצָרִים - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: הִבֵּה גִתְּחַכְמָה לּוֹ פֶּן יִרְבֶּה, וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסֵף גַּם הוּא עַל שְׁנֵאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ, וְעָלָה מִן הָאָרֶץ.

וַיַּעֲנוּנוּ - כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם. וַיִּכֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפָרְעָה. אֵת פֶּתֶם וְאֵת רַעְמֶסֶס.

וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲבֹדוּ מְצָרִים אֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ.

וַנִּצְעַק אֵל ה' אֱלֹקֵי אֲבֹתֵינוּ, וַיִּשְׁמַע ה' אֵת קִלְנוּ, וַיִּרְא אֵת עֲוֹנוֹנוּ וְאֵת עֲמָלָנוּ וְאֵת לַחֲצֵנוּ, (דברים שם פסוק ז').

וַנִּצְעַק אֵל ה' אֱלֹקֵי אֲבֹתֵינוּ - כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בַיָּמִים הַרְּבִים הָהֵם וַיָּמָת מְלֶכְךָ מְצָרִים, וַיִּאֲנָחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ, וַתַּעַל שְׁוַעְתָּם אֵל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה.

וּרַב כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר רבבה כצמח השדה נתתיך ותרבי ותגדלי ותבואי בעדי עדיים שדים נכונו ושערך צמח ואת ערום ועריה: ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי:

וְאֵת עֵרוֹם וְעֵרִיָּה - (מהריטב"א על ההגדה) היה ר' מתיא בן רכש אומר הרי הוא אומר ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים – הגיע השעה שנשבע הקב"ה לאברהם אבינו שהוא גואל את בניו, ולא היו להם מצות שיתעסקו בהם כדי שיגאלו. שנאמר שדים נכונו, וזה משה ואהרן שנאמר שני שדיך כשני עפרים וגו', ושערך צמח שהגיע קץ הגאולה. נתן להם הקב"ה שני מצות פסח, ומצות מילה, שיתעסקו בהם כדי שיגאלו. שנאמר ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך.

וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוּ - כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתְךָ, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם, אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב.

וַיִּרְא אֶת עֲנִינוּ - זוֹ פְּרִישׁוֹת דְּרָף אֶרֶץ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּדַּע אֱלֹהִים.

וְאֵת עַמְלָנוּ - אֱלוֹ הַבָּנִים. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַבֶּן הַיְלֹוד הַיְאֵרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ וְכָל הַבַּת תִּסְיוֹן.

וְאֵת לַחֲצֵנוּ - זֶה הַדָּחֵק, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלַּחֲץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לַחֲצִים אֹתָם.

וַיּוֹצֵאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה, וּבְמָרָא גָדֹל, וּבְאֵתוֹת וּבְמִפְתֵּימָם, (שם פסוק ז').

וַיּוֹצֵאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם - לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ, וְלֹא עַל יְדֵי שְׂרָף, וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ, אֲלֵא הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֶצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַעֲבַרְתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה, וְהִפִּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מָאֲדָם וְעַד בְּהֵמָה, וּבְכָל אֱלֹקֵי מִצְרַיִם אֲעֹשֶׂה שְׁפָטִים. אֲנִי ה', (פרשת בא שמות פרק י"ב פסוק י"ב).

וַעֲבַרְתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה - אֲנִי וְלֹא מַלְאָךְ.

וְהִפִּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם - אֲנִי וְלֹא שְׂרָף.

וּבְכָל אֱלֹקֵי מִצְרַיִם אֲעֹשֶׂה שְׁפָטִים - אֲנִי וְלֹא הַשְּׁלִיחַ.

אֲנִי ה' - אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר.

בְּיַד חֲזָקָה - זוֹ הַדְּבָר, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה יַד ה' הוֹיָה בְּמִקְנֶךָ אֲשֶׁר בְּשַׂדֶּה, בְּפִסּוּסִים, בְּחֲמָרִים, בְּגַמְלִים, בְּבִקָּר וּבַצֹּאן, דְּבָר כְּבֵד מְאֹד.

אני ולא מלאך – ראיתי בפירוש לקוטי רצב"א על ההגדה לישב הקושיא, שהרי כתיב ולא יתן משחית. ותירץ שהכוונה שאף שכלל ישראל היה עם גדול, ובעם גדול כזה היה הזמן לחד למות, אע"פ כן לא הרשה הקב"ה למלאך המות לבוא בלילה ההוא, שלא יאמרו מצרים שגם בבני ישראל היו מתים.

ובזרע נטויה - זו החרב, כְּמָה שֶׁנֶאֱמַר: וְחָרְבוּ שְׁלוֹפָה בְּיָדוֹ, נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלַיִם¹⁵.

ובמרא גדל - זו גלוי נְשְׁכִינָה, כְּמָה שֶׁנֶאֱמַר: אוּ הַנְּסָה אֱלֹהִים לְבֹא לְקַחַת לוֹ גוֹי מִקְרֵב גוֹי בְּמִסֵּת בְּאֵתָת וּבְמוֹפְתִים, וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבְזֵרוּעַ נְטוּיָה, וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים, כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה לְכֶם ה' אֱלֹקֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ.

ובאתות - זֶה הַמָּטָה, כְּמָה שֶׁנֶאֱמַר: וְאֵת הַמָּטָה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ, אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֵת הָאֵתָת¹⁶.

ובמפתים - זֶה הַדָּם, כְּמָה שֶׁנֶאֱמַר: וְנִתְּתִי מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, *דָּם וְאֵשׁ וְתִימְרוֹת עֶשֶׂן, (יואל פרק ג פסוק ג').¹⁷ *נוהגים לשפוך קצת מן היין, כשואמרים דם ואש ותימרות עשן, עיין למטה.

דָּבָר אַחֵר: בְּיַד חֲזָקָה - שְׁתִּים, וּבְזֵרוּעַ נְטוּיָה - שְׁתִּים, וּבְמִרְא גְּדֹל - שְׁתִּים, וּבְאֵתָת - שְׁתִּים, וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים, וּבְמִלְחָמָה - שְׁתִּים. אֵלּוּ עָשָׂר מִכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרַיִם בְּמִצְרַיִם, וְאֵלּוּ הֵן:

דָּם, צְפָרְדַּע, כְּנִים, עָרוֹב, דָּבָר, שְׁחִין, בְּרָד, אֲרָבָה, חֲשׂוֹךְ, מַפֵּת בְּכוֹרוֹת.

רַבִּי יְהוּדָה הֵיךְ נוֹתֵן בָּהֶם סְמָנִים:

דְּצ"ךְ עַד"ש בְּאֵח"ב.

ובזרעו נטויה זו החרב – בכל בו על ההגדה, שפירשו על החרב שהרגו הבכורים את אביהם כששמעו ההתראה לפרעה על מכת בכורות, כדאיתא במדרש להורג מצרים בבכוריהם.

ובאותות זה המטה – בפירוש לחם עוני על ההגדה מפרש, שבא לומר שהקב"ה תמיד מקדים הרפואה למכה. ולכן ברא המטה מששת ימי בראשית, והיה חקוק עליו אותיות השם, וגם דצ"ך עד"ש באח"ב, שבו יעשו המכות.

דם ואש ותימרות אשן - הרמ"א סימן תעג' סוף סעיף ז', מביא המנהג לשפוך קצת מן היין, סך הכל ט"ז פעמים, (לדם ואש ותימרות אשן, ועשר מכות, ודצ"ך עד"ש באח"ב.) ומשנה ברורה שם ס"ק ע"ה, כנגד אותיות י"ו משמו של הקב"ה שהכה את פרעה:

רבי יוסי הגלילי אומר: מנין אתה אומר שֶׁלְקוּ הַמְצָרִים בְּמְצָרִים עֲשֹׂר מְכוּת וְעַל הַיָּם לְקוּ חַמְשִׁים מְכוּת? בְּמְצָרִים מָה הוּא אוֹמֵר? וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּים אֵל פְּרַעֲהַ: אֲצַבֵּעַ אֱלֹהִים הוּא, וְעַל הַיָּם מָה הוּא אוֹמֵר? וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמְצָרִים, וַיִּירָאוּ הָעַם אֶת ה', וַיֹּאמְרוּ בְּה' וּבַמֶּשֶׁה עֲבָדוּ. כִּמָּה לְקוּ בְּאֲצַבֵּעַ? עֲשֹׂר מְכוּת. אָמור מַעֲתָה: בְּמְצָרִים לְקוּ עֲשֹׂר מְכוּת וְעַל הַיָּם לְקוּ חַמְשִׁים מְכוּת.

רבי אליעזר אומר: מנין שֶׁכָּל מִכָּה וּמִכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמְצָרִים בְּמְצָרִים הִיָּתָה שֶׁל אַרְבַּע מְכוּת? שֶׁנֶּאֱמַר: יִשְׁלַח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ, עֲבָרָה נוֹעַם וְצָרָה, מִשְׁלַחַת מְלֹאכֵי רָעִים. עֲבָרָה - אַחַת, נוֹעַם - שְׁתַּיִם, וְצָרָה - שְׁלֹשׁ, מִשְׁלַחַת מְלֹאכֵי רָעִים - אַרְבַּע. אָמור מַעֲתָה: בְּמְצָרִים לְקוּ אַרְבָּעִים מְכוּת וְעַל הַיָּם לְקוּ מָאתַיִם מְכוּת.

רבי עקיבא אומר: מנין שֶׁכָּל מִכָּה וּמִכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמְצָרִים בְּמְצָרִים הִיָּתָה שֶׁל חֲמֵשׁ מְכוּת? שֶׁנֶּאֱמַר: יִשְׁלַח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ, עֲבָרָה נוֹעַם וְצָרָה, מִשְׁלַחַת מְלֹאכֵי רָעִים. חֲרוֹן אַפּוֹ - אַחַת, עֲבָרָה - שְׁתַּיִם, נוֹעַם - שְׁלוֹשׁ, וְצָרָה - אַרְבַּע, מִשְׁלַחַת מְלֹאכֵי רָעִים - חֲמֵשׁ. אָמור מַעֲתָה: בְּמְצָרִים לְקוּ חַמְשִׁים מְכוּת וְעַל הַיָּם לְקוּ חַמְשִׁים וּמָאתַיִם מְכוּת.

כִּמָּה מַעֲלֹת טוֹבוֹת לְמָקוֹם עָלֵינוּ!

אלו הוציאנו ממצרים ולא עשה בהם שפטים, דיינו.

אלו עשה בהם שפטים, ולא עשה באלוהיהם, דיינו.

אלו עשה באלוהיהם, ולא הרג את בכוריהם, דיינו.

אלו הרג את בכוריהם ולא נתן לנו את ממונם, דיינו.

אלו נתן לנו את ממונם ולא קרע לנו את הידים, דיינו.

אלו קרע לנו את הידים ולא העבירנו בתוכו בחרבה, דיינו.

אלו העבירנו בתוכו בחרבה ולא שקע צרנו בתוכו דיינו.

אלו שקע צרנו בתוכו ולא ספק צרפנו במדבר ארבעים שנה דיינו.

אלו ספק צרפנו במדבר ארבעים שנה ולא האכילנו את המן דיינו.

אלו האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת, דיינו.

אלו נתן לנו את השבת, ולא קרבנו לפני הר סיני, דיינו.

אלו קרבנו לפני הר סיני, ולא נתן לנו את התורה. דיינו.

אלו נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל, דיינו.

אלו הכניסנו לארץ ישראל ולא בנה לנו את בית הבחירה דיינו.

על אחת, כמה וכמה, טובה כפולה ומכפלת למקום עלינו: שהוציאנו ממצרים, ועשה בהם שפטים, ועשה באלקיהם, וקרג את בכוריהם, ונתן לנו את ממונם, וקרע לנו את היס, והעבירנו בתוכו בחרבה, ושקע צרנו בתוכו, וספק צרכנו במדבר ארבעים שנה, והאכילנו את המן, ונתן לנו את השבת, וקרבנו לפני הר סיני, ונתן לנו את התורה, והכניסנו לארץ ישראל, ובנה לנו את בית הבחירה לכפר על כל עונותינו.

כל שלא אמר שלש דברים אלו

רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו, ואלו הן:

פסח, מצה ומרור.

רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלש דברים אלו

הוא התחלת המשנה השנית שבדף קט"ז. וכן פסק הרמב"ם פרק ז' הלכה ה' וז"ל, כל שלא אמר שלשה דברים אלו בליל חמש עשרה לא יצא ידי חובתו, עכ"ל. אבל הר"ן על הרי"ף דף כה: ד"ה כל מי, כתב וז"ל, כלומר לא יצא ידי חובתו כראוי, אבל לא יצא ידי חובתו כלל לא קאמר, וכו', עכ"ל.

ואולי למד רבן גמליאל את זה, שהוא כעין מה שמצאנו שאף שבדרך כלל אף להפוסקים מצוות צריכות כוונה, רק צריך לכוון שעושה המצוה כאשר צוה ה', אבל אין צריך לכוין את טעם המצוה. מכל מקום בשלש מצוות צריך לכוין גם טעם המצוה, גבי ציצית, תפילין, וסוכה. שבשלש מצוות אלו התורה כתב בהם, למען, וכתב טעם המצוה, כמו למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל. ומעין זה, כיון שציוותה התורה מצוות אכילת, פסח, מצה, ומרור, בלילה זה, וגם ציוותה לספר ביציאת מצרים. לכן מסתבר לרבן גמליאל, שצריך לספר בטעם מצוות אלו שנצטוונו לאוכלם, שבם כלול סיפור יציאת מצרים. התחלה בגנות שיעבוד מצרים, באכילת מרור, וסיום בשבח, באכילת פסח ומצה. שפסח ה' על בתינו, והרג בכורות המצרים, ומיד גרשו ממצרים, ולא היה להם ספק להחמיץ עיסותיהם.

ובזה אפשר גם לבאר קצת במה נחלקו הרמב"ם והר"ן. שלגבי כוונת טעם מצוות ציצית, תפילין, וסוכה, הפוסקים אומרים שאף אם לא כיון עדיין יצא. ובזה ניחא שיטת הר"ן, שגם

וכשיגיע למצה זו צריך להגביה, להראותה למסובין שתחבב המצוה עליהם. (ויש להגביה מצה הפרוסה שהיא כלחם עוני) (מהרי"ו), וכן כשיגיע למרור זה (שו"ע שם). אבל כשיגיע לפסח שהיו אבותינו וכו' לא יאחזו בידו הבשר שהוא זכר לפסח דהוי כמגביה קדשים בחוץ דנראה מזה שהקדישו לפסח (משנה ברורה).

פסח שָׁהוּ אָבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בְּזֶמַן שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ הִיָּה קָנִים, עַל שׁוֹם מָה? עַל שׁוֹם שְׁפָסַח הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל בְּתֵי אָבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִמְרָתָם זָבַח פֶּסַח הוּא לָהּ, אֲשֶׁר פֶּסַח עַל בְּתֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם, וְאֵת בְּתֵינוּ הִצִּיל. וַיִּקַּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ.

מצה זו שָׁאֲנוּ אוֹכְלִים, עַל שׁוֹם מָה? עַל שׁוֹם שְׁלֹא הִסְפִּיק בְּצַקָּם שֶׁל אָבוֹתֵינוּ לְהַחֲמִיץ עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וַיִּגְאֵלֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּאֲפוּ אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֲגַת מִצּוֹת, כִּי לֹא חָמַץ, כִּי גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יִכְלוּ לְהַתְמַהֵמָה, וְגַם צִדָּה לֹא עָשׂוּ לָהֶם.

מרור זֶה שָׁאֲנוּ אוֹכְלִים, עַל שׁוֹם מָה? עַל שׁוֹם שְׁמָרְרוּ הַמִּצְרַיִם אֶת חַיֵּי אָבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעִבְדָּה קָשָׁה, בְּחֹמֶר וּבִלְבָנִים וּבְכָל עִבְדָּה בַשָּׂדֶה אֶת כָּל עִבְדֹתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֹךְ.

בזה רק לכתחילה צריך לפרש טעם אכילת מצוות הלילה. אבל הרמב"ם סבר ששאני הכא שיש חיוב מפורש לספר ביציאת מצרים, ומהו החיוב זה נלמד מהבנת חיוב אכילת של הלילה. ואין זה דומה לטעם של ציצית תפילין וסוכה, ששם אף שהתורה פירשה הטעם באמרו, למען, עדיין לא ציווה מפורש לספר על ענין ציצית וכו'.

בְּכֹל דּוֹר וְדוֹר חַיִּיב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יֹצֵא מִמִּצְרַיִם, שְׁנַאֲמַר: וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, בְּעִבּוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם. לֹא אֶת אַבּוֹתֵינוּ בְּלִבָּד גָּאֵל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲלָא אִף אוֹתָנוּ גָּאֵל עִמָּהֶם, שְׁנַאֲמַר: וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם, לְמַעַן הִבִּיא אֶתְנוּ, לְתַת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם.

וכשיגיע ללפיכך, מגביה כל אחד כוסו בידו עד שחותם גאל ישראל (שו"ע ש.ם.) ויהיה הפת מגולה בשעה שאומר ההגדה עד לפיכך, שאוחז הכוס בידו. ואז יכסה הפת (אגור ובית יוסף) (רמ"א ש.ם.)

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיִּיבִים לְהוֹדוֹת, לְהַלֵּל, לְשַׁבַּח, לְפָאֵר, לְרוֹמֵם, לְהַדָּר, לְבָרֵךְ, לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס לְמִי שְׁעָשָׂה לְאַבּוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנְּסִיִּם הָאֵלֹהִים: הוֹצִיאָנוּ מֵעֲבָדוֹת לְחֵרוֹת מִיַּגוֹן לְשִׁמְחָה, וּמֵאֲבֵל לְיוֹם טוֹב, וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גְּדוֹל, וּמִשְׁעָבוֹד לְגֵאֲלָה. (וְנֹאמַר) [וְנַאֲמַר] לְפָנָיו שִׁירָה חֲדָשָׁה: הַלְלוּיָהּ.

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי ה', הַלְלוּ אֶת שֵׁם ה'. יְהִי שֵׁם ה' מְבָרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם. מִמְּזִרְחַ שְׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ מְהַלֵּל שֵׁם ה'. רַם עַל כָּל גּוֹיִם ה', עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ. מִי כֵּה' אֶלְקֵינוּ הַמְּגַבִּיחֵי לְשַׁבַּח, הַמְּשַׁפִּילֵי לְרְאוֹת בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ? מְקִימֵי מַעֲפָר דָּל, מַאֲשִׁפֵּת יָרִים

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים

הוא באותו משנה בדף קטז:; וברמב"ם כנ"ל הגירסא להראות, אבל גירסת ההגדה הוא לראות, וכן מפרש ההגדה, לא את אבותינו בלבד גאל הקב"ה, אלא אף אותנו גאל עמהם.

וזה צריך ביאור אך נגאלנו עמיהם. אבל הענין נראה לי שהוא שהקב"ה, שהכל גלוי לפניו, והוא היה הוה ויהיה, ולמעלה מן הזמן. וכשעשה כל הניסם להוציא את כלל ישראל ממצרים גלוי לפניו שעשה זה, לא רק לאבותינו שהיו נמצאים שם, אלא לכל אחד מכלל ישראל שעתיד לילד עד סוף העולם, גם להם עשה זה. והיה הכוונה להוציאם בשיווין גמור, עם הכוונה להוציא את הנמצאים שם. כי לפניו אין הבדל בינם לביננו.

לפיכך אנחנו חייבים להודות

מאחר שעשה ה' לנו אנחנו חייבים להודות.

וזה אחד מן התירושים מה נשתנה חיוב סיפור יציאת מצרים של לילה זה מכל הלילות. שבליילה הזה הסיפור חייב להביא לידי הלל.

אֲבִיּוֹן, לְהוֹשִׁיבֵי עִם נְדִיבִים, עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ. מוֹשִׁיבֵי עֶקְרַת הַבַּיִת, אִם הַבָּנִים שְׂמֵחָה. הַלְלוּיָהּ.

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, בֵּית יַעֲקֹב מְעַם לַעֲזוֹ, הִיְתָה יְהוּדָה לְקַדְשׁוֹ, יִשְׂרָאֵל מְמֻשְׁלוֹתָיו. הֵימָּה רָאָה וַיִּנָּס, הַיְרֵדֶן יֹסֵב לְאַחֹר. הֶהָרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים, גְּבָעוֹת - כְּבָנֵי צֹאן.

מֵה לָּהּ הֵימָּה פִּי תְנוּס, הַיְרֵדֶן - תִּסָּב לְאַחֹר, הֶהָרִים - תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים, גְּבָעוֹת - כְּבָנֵי צֹאן. מִלִּפְנֵי אֲדוֹן חוֹלֵי אֶרֶץ, מִלִּפְנֵי אֱלוֹהֵי יַעֲקֹב. הַהֶפְכִי הַצּוֹר אַגָּם מַיִם, חֲלֹמֵי שׁ - לְמַעַיְנוּ מַיִם.

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר גָּאֲלָנוּ וַיִּצַּל אֶת אַבֹּתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, וְהַגִּיעֵנוּ לְלִילָה הַזֶּה לְאַכֹּל בּוֹ מַצָּה וּמְרוֹר. כֵּן ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אַבֹּתֵינוּ יַגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים אַחֵרִים הַבָּאִים לְקִרְאָתֵנוּ לְשָׁלוֹם, שְׂמֵחִים בְּכַנָּן עֵירָה וְשִׂשִׁים בַּעֲבוּדָתָהּ. וְנֹאכַל שָׂם מִן הַזִּבְחִים וּמִן הַפְּסָחִים אֲשֶׁר יַגִּיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבֵּחַךְ לְרִצּוֹן, וְנוֹדָה לָּךְ נְשִׁיר חֲדָשׁ עַל גְּאֻלְתֵּנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ. **בְּרוּךְ אַתָּה ה' גָּאֵל יִשְׂרָאֵל.**

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְרִי הַגֶּפֶן.

רחצה

יטול ידיו ויברך על נטילת ידיים (שולחן ערוך סימן תע"ה סעיף א'). ר"ל אף על גב שנטל להירקות כמ"ש בסימן תע"ג ס"ו מ"מ כיון דאמר בינתים הגדה והלל חיישינן שמא הסיח דעתו ונגע במקום מטונף שהידיים עסקניות הן, (משנה ברורה).

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וַיִּצַּלנוּ עַל נְטִילַת יָדַיִם.

מוציא מצה

ויקח המצות כסדר שהניחם, הפרוסה בין שתי השלימות, ויאחזם בידו ויברך המוציא ועל אכילת מצה, [ויאחזם בידו - כל שלשתן, העליונה והתחתונה בשביל לחם משנה, והפרוסה ע"ש לחם עוני. ויברך ברכת המוציא, ויניח השלישית להשטט מידו, ויברך על הפרוסה עם תפיסת העליונה, על אכילת מצה. (משנה ברורה)].

ואחר כך יבצע מהשלימה העליונה ומהפרוסה, משתיהן ביחד] - שאם יאכל מתחלה כזית של המוציא דהיינו מן השלמה הרי הוא כמפסיק בין ברכת על אכילת מצה לאכילת הפרוסה שעלה קאי הברכה ואם יאכל הפרוסה מקודם ואח"כ השלמה ג"כ הוא כמפסיק להני

פוסקים דסברי דברכת על אכילת מצה קאי על השלמה וע"כ יאכלם ביחד (משנה ברורה), וכו'.

ויאכלם בהסיבה ביחד כזית מכל אחד נ - מן הפרוסה בודאי צריך כזית דהא מברכין על אכילת מצה ואין אכילה פחותה מכזית אבל פרוסת המוציא הלא קי"ל דהמוציא מברכין אפילו על פחות מכזית וכנ"ל בסימן ר"י אלא משום דיש פוסקין שסוברין דברכת המוציא קאי על הפרוסה וברכת על אכילת מצה קאי על השלמה לכך צריך מכל אחת כזית. והסכימו האחרונים דצריך רק להכניס לפיהו את שני הזיתים בבת אחת ולרסקם אבל אין מחויב לבולעם בבת אחת אלא די שיבלע כזית לערך בבת אחת ואח"כ יבלע השאר ובדיעבד אפילו בלע הכזית מעט מעט יצא כל שלא שהה מתחלת אכילתו עד סופה יותר מכדי אכילת פרס²¹ (משנה ברורה).

ואם אינו יכול לאכול כשני זיתים ביחד, יאכל של המוציא תחלה ואחר כך של אכילת מצה [היא השלמה העליונה, שמעיקר הדין עלה קאי ברכת המוציא. ולא הוי כהפסק בדיעבד מה שאוכלה בין ברכת אכילת מצה לאכילת הפרוסה, כיון שהיא באה לצורך אותו כזית, דהיינו לצורך ברכת המוציא שצריך לברך גם על כזית של הפרוסה, (משנה ברורה)].

ומשבירך על אכילת מצה לא יסיח בדבר שאינו מענין הסעודה עד שיאכל כריכה זו (- כורך), כדי שתעלה ברכת אכילת מצה וברכת אכילת מרור גם לכריכה זו, (שולחן ערוך סימן תע"ה סעיף א'). [דהא עושין אנו זכר למקדש ואז היה עיקר המצוה רק בכריכה ולכן צריך שלא להפסיק כדי שתחול הברכה על הכריכה. ומ"מ אין זה אלא לכתחלה ובדיעבד אם סח בינתיים א"צ לחזור ולברך על הכריכה (מ"ב)]

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמוֹצִיא לָחֶם מִן הָאָרֶץ.

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מִצֵּה.

²¹ ליתר ביאור טעם לאכילת שני כזיתים בבת אחת אני מעתיק קצת מדברי הפרי מגדים במשבצות זהב ס"ק ב' שם, הנה בברכות ל"ט ב', הכל מודים בפסח מניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע. ויש שלשה פירושים, א', הרא"ש פסחים קי"ו א' [פ"י סימן ל'], דעל השלימה המוציא, דבעי לחם משנה עם השלישית, ועל הפרוסה אכילת מצה כדרכו של עני, ולפי זה צריך שלשה מצות. ושיטה ה' בהגהות מיימוניות [נוסח ההגדה אות ז] בשם סמ"ג [עשין מא], דהמוציא על הפרוסה כעני, ואין לעשות מצות חבילות חבילות, ואין ראוי לברך ב' ברכות על הפרוסה, מברך אכילת מצה על השלימה. וכו'. שיטה ה"ג יראה דהוא שיטת הרי"ף ז"ל בערבי פסחים [כה, ב], דעל הפרוסה מברך ב' ברכות המוציא ואכילת מצה, וכו'. ולרי"ף והגהות מיימוניות אין צריך כי אם שתי מצות, חדא שלימה ואחת פרוסה. ולדין שלש מצות, ב' שלימות לחם משנה ופרוסה באמצע, מספיקא אי המוציא עליה או אכילת מצה. וכו'. והמחבר פסק שיאכל מכל א' כזית מספק, שמא אכילת מצה על השלימה או על הפרוסה. ולכתחלה יתן שניהם בפיו ב' זיתים יחד, לא מבעיא להרא"ש דשלימה המוציא ופרוסה אכילת מצה, על כן המוציא יאכל תחלה, דתדיר ובירך עליה מקודם, ולאחר שמילא כריסו איך יאכל כזית מצה, וכו'. ואפילו להמחבר דמספק עושין כן, יאכל שניהם יחד, דאינו יודע איזה מהם הוא שאוכל בברכת אכילת מצה, וכו'.

מרור

יקח כזית מרור וישקענו כולו בחרוסת [כדי להמית ארס שבתוכו. ויש מקומות שאין נוהגין לשקע כולו אלא בטיבול מקצתו (משנה ברורה)], ולא ישהנו בתוכו שלא יבטל טעם מרירותו ומטעם זה צריך לנער החרוסת מעליו, ויברך על אכילת מרור ויאכלנו בלא הסיבה, [שהוא זכר לעבדות ומ"מ אם רוצה לאכול בהסיבה רשאי (משנה ברורה)] (שולחן ערוך שם).

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מָרוֹר.

כורך

זָכַר לְמִקְדָּשׁ כְּהַלֵּל. כֵּן עָשָׂה הַלֵּל בְּזִמְנֵי שְׁפִיטַת הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּים: הָיָה כּוֹרֵךְ מִצָּה וּמָרוֹר וְאוֹכֵל בְּיַחַד, לְקַיָּים מָה שֶׁנֶּאֱמַר: עַל מִצְוֹת וּמְרִירִים יֵאָכְלֶהוּ

נוטל מצה שלישית ובוצע ממנה וכורכה עם המרור [וצריך כזית מצה וכזית מרור. וטעם כריכה זו כדי לצאת דעת הלל, דס"ל דקרא דעל מצות ומרורים יאכלהו בהדי הדדי משמע. ומ"מ לצאת רק בזה ידי אכילת מצה ואכילת מרור אי אפשר בזה"ז אפילו להלל. דכיון דמרור בזה"ז דליכא פסח אינו רק מדרבנן, וע"כ כשיאכלם ביחד אתי טעם מרור ומבטל לה לטעם מצה שהוא מדאורייתא אפילו בזה"ז. ומשום זה צריך לאכול מתחלה כל אחד בפני עצמו, ואח"כ אוכל שניהם ביחד, כדי לעשות זכר לזמן שהיה מקדש קיים והקריבו פסח, ואז לפי דעת הלל היו אוכלים מצה ומרור ביחד²² (משנה ברורה)]

וטובלה בחרוסת [שהרי כריכה זו היא זכר למקדש כהלל והלל היה מקיים מצות חרוסת במרור זה שבכריכה שהרי לא היה אוכל מרור כלל קודם כריכה זו וגם בזה צריך לנער החרוסת כמו במרור שאכל מקודם [מאמר מרדכי] (מ"ב)]. הגה ויש אומרים דאין לטובלו, וכן הוא במנהגים וכן ראיתי נוהגין [עיין באחרונים שהסכימו דהעיקר כדעה הראשונה ומ"מ היכי דנהוג נהוג (מ"ב)].

ואומר, זכר למקדש כהלל, ואוכלן ביחד בהסיבה (שו"ע שם).

שלחן עורך

²² ואף אחר שאכל כזית מצה, ואז הוי מרור רק מדרבנן בזמן הזה, וגם מצה של כורך הוא דרבנן, זכר למקדש לפי שיטת הלל, אע"פ כן צריך לאכל תחילה מרור בנפרד, ורק אחר כך שניהם בבת אחת. והטעם משום שהמסקנא בגמ' פסחים קטו. הוא, שאנו מסופקים כיצד ההלכה, אי כהלל שיש לאכול שניהם בבת אחד, אי כרבנן, דחולקים על הלל וסברי שיש לאכלם בנפרד. ולכן אכתי לפי שיטת רבנן אם יאכלם רק בבת אחת, אתי מצה דרשות ומבטלי מרור דרבנן (מתוס' פסחים קטו. ד"ה אלא מברך).

צפון

לאחר גמר כל הסעודה אוכלים ממצה השמורה תחת המפה כזית [ולכתחלה טוב שיקח שני זיתים אחד זכר לפסח ואחד זכר למצה הנאכלת עמו, (משנה ברורה)] כל אחד, זכר לפסח הנאכל על השובע.

ויאכלנו בהסיבה [ובדיעבד אם שכח ואכלו בלא הסיבה א"צ לחזור ולאכול אם קשה עליו האכילה, (שמדעת רש"י ורשב"ם משמע דבאפיקומן יוצאין עצם המצוה דאכילת מצה אלא שתקנו לברך בתחלת הסעודה, וצריך באמת לכוון בברכה לפטור גם האפיקומן, ולדידהו בודאי צריך לחזור ולאכול בהסיבה, (שער הציון)), (משנה ברורה)].

ולא יברך עליו.

ויהא זהיר לאכול קודם חצות [שכיון שהוא זכר לפסח צריך לאכול בזמן פסח, והפסח אינו נאכל אלא עד חצות, (משנה ברורה)], (שולחן ערוך תע"ז סעיף א').

וכל שכן כזית הראשון שמברכין עליו על אכילת מצה שצריך לזוהר מאד²³ שלא לאחרו עד חצות. ובדיעבד אם איחר מסתפקים הראשונים אם יצא ידי חובתו, וע"כ יאכלנו ולא יברך עליו על אכילת מצה. וגם מרור אף שהוא מדרבנן יזהר לאכול קודם חצות, ואם איחר יאכלנו בלא ברכה (משנה ברורה שם ס"ק ו').

²³ עיין מ"ב מש"כ שצריך לזוהר מאד וכו', כי בגמרא איתא דלדעת ראב"ע, דפסח מן התורה אינו נאכל אלא עד חצות, ה"ה מצה דאיתקש לפסח. ור"ע פליג עליו, וסבר דפסח זמן אכילתו הוא כל הלילה, וממילא ה"ה מצה זמנה מן התורה הוא כל הלילה. ויש פלוגתא בין הראשונים אם הלכה כראב"ע, משום דיש הרבה סתמי משנה כוותיה, או כר"ע, משום דהלכה כר"ע מחבירו. ודעת הרמב"ם והרב המגיד ובעל העיטור ואו"ז בשם הר"י מקורבי"ל לפסוק, דזמן אכילת מצה כל הלילה. וי"א דגם דעת הר"ף כן, מדהשמיט מימרא דרבא דאמר, דאכילת מצה לאחר חצות לא יצא ידי חובתו לראב"ע. אכן יש הרבה מגדולי הראשונים דס"ל דלאחר חצות לא יצא ידי חובתו, והם הר"ח בפרק ע"פ, והסמ"ג בשם הר"י בעל התוספות, [וכן בזבחים נ"ז ע"ב כתבו שם התוס' כן וכן במגילה כ"א לבד בפסחים ק"כ ע"ב מסתפקים התוספות], והמרדכי בסוף פסחים, ורבינו ירוחם בנתיב ה' ח"ד, וכן מצדד האור זרוע ג"כ עי"ש דלא יצא מן התורה. והרוקח, והרא"ש, והרשב"א, והר"ן מסתפקים בזה, וכתבו דע"כ יש לזוהר שלא לאחר יותר מחצות. ויש מהראשונים שכתבו דאפילו לר"ע הוא רק לענין דאורייתא, אבל משום הרחקה מודה דאסור לכתחלה לאחר יותר מחצות, וכ"כ הגר"א בביאורו. והנה משום זה החליטו הרבה אחרונים, דאף דבודאי חייב לאכול מצה אף כשאחר לאחר חצות, דשמא הלכה דמן התורה זמנו כל הלילה, עכ"פ לא יברך על אכילת מצה דספק ברכות להקל, (ביאור הלכה שם).

וכל זה שייך גם למה שנפסק בשו"ע, לזוהר לאכול אפיקומן קודם חצות, והוא משום שהוא זכר לקרבן פסח, כמו שכתב המ"ב המובא בפנים, אם כן הוא שייך למחלקות הזו אם הלכה כראב"ע או כר"ע. וכל שכן לשיטת רש"י ורשב"ם שהביא השער הציון (מובא למעלה בפנים), שסוברים ששיקר אכילת מצת מצוה היא מצת אפיקומן. ואף שאין עיקר הלכה כמותם, מכל מקום חוששין קצת לשיטתם, וכמשמעות השער הציון הנ"ל שמשום זה פסק, שמי ששכח להסב, אם לא קשה עליו אכילה, יש לו לחזור ולאכול האפיקומן בהסיבה.

ברך

שיר המעלות: בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחלמים. אז מלא שחוק פינו ולישוננו רפה. אז יאמרו בגוים: הגדיל ה' לעשות עם אלה. הגדיל ה' לעשות עמנו, היינו שמחים. שובה ה' את שביטנו כאפיקים בנגב. הזרעים בדמעה, ברנה יקצרו. הלוח ילך ובכה נשא משך הזרע, בא יבא ברנה נשא אלמתיו.

זימון

רבומי, נברך

יהי שם ה' מברך מעתה ועד עולם.

ברוך [אלקינו] שאכלנו משלו ובטובו חיינו

ברוך [אלקינו] שאכלנו משלו ובטובו חיינו

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם הן את העולם פלו בטובו בחר בחסד וברחמים הוא נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו. ובטובו הגדול תמיד לא חסר לנו, ואל יחסר לנו מזון לעולם ועד. בעבור שמו הגדול, כי הוא אל זן ומפרנס לכל ומטיב לכל, ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא. ברוך אתה ה' הן את הכל.

נודה לה ה' אלקינו על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ועל שהוצאתנו ה' אלקינו מארץ מצרים, ופדיתנו מבית עבדים, ועל בריתך שחתמת בבשרנו, ועל תורתך שלמדנו, ועל חקיך שהודעתנו, ועל חיים חן וחסד שחוננתנו, ועל אכילת מזון שאתה זן ומפרנס אותנו תמיד, בכל יום ובכל עת ובכל שעה: ועל הכל ה' אלקינו אנתנו מודים לה ומברכים אותה, ותברך שמה בפי כל חי תמיד לעולם ועד: פכתוב, ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לה. ברוך אתה ה' על הארץ ועל המזון:

רחם נא ה' אלקינו על ישראל עמה ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל מלכות בית דוד משיחך ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמה עליו: אלקינו אבינו, רענו זוננו פרנסנו וכלכלנו והרויחנו, והרנח לנו ה' אלקינו מהרה מפל צרותינו. ונא אל תצריכנו ה' אלקינו, לא לידי מתנת בשר ודם ולא לידי הלואתם, כי אם לך המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה, שלא נבוש ולא נפלים לעולם ועד.

בשבת מוסיפין

רצה והחליצנו ה' אלקינו במצותיך ובמצות יום השביעי השבת הגדול והקדוש הזה. כי יום זה גדול וקדוש הוא לפניך לשבת בו ולנוח בו באהבה פמצות רצונך. ובמצותך הניח לנו ה' אלקינו שלא תהא צרה ונגון ואנחה ביום מנוחתנו. והראנו ה' אלקינו בנחמת ציון עירך ובבנינו ירושלים עיר קדשך כי אתה הוא בעל הישועות ובעל הנחמות.

אלקיננו ואלקי אבותינו, יעלה ויבא ויגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר זכרוננו ופקדוננו, וזכרון אבותינו, וזכרון משיח בן דוד עבדך, וזכרון ירושלים עיר קדשך, וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך, לפליטה לטובה לחן ולחסד ולרחמים, לחיים ולשלום ביום חג המצות הזה זכרנו ה' אלקינו בו לטובה ופקדנו בו לברכה והושיענו בו לחיים. ובדבר ישועה ורחמים חוס וחסנו ורחם עלינו והושיענו, כי אליך עינינו, כי אל מלך חנון ורחום אתה.

ובנה ירושלים עיר הקדש במהרה בימינו. ברוך אתה ה' בונה ברחמי ירושלים. אמן.

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, האל אבינו מלכנו אדירנו בוראנו גאלנו יוצרנו קדושנו קדוש יעקב רוענו רועה ישראל המלך הטוב והמטיב לכל שפקל יום ויום הוא הטוב, הוא מטיב, הוא ייטיב לנו. הוא גמלנו הוא גומלנו הוא יגמלנו לעד, לחן ולחסד ולרחמים ולרחם הצלה והצלתה, ברכה וישועה נחמה פרנסה וכלפלה ורחמים וחסים ושלום וכל טוב, ומכל טוב לעולם על יחסרנו.

הרחמן הוא מלוך עלינו לעולם ועד.

הרחמן הוא תברך בשמים ובארץ.

הרחמן הוא ישפח לדור דורים, ויתפאר בנו לעד ולנצח נצחים, ויתחדר בנו לעד ולעולמי עולמים.

הרחמן הוא פרנסנו בכבוד.

הרחמן הוא ישבור עלנו מעל צוארנו, והוא יוליכנו קוממיות לארצנו.

הרחמן הוא ישלח לנו ברכה מרבה בפית הזה, ועל שלחן זה שאכלנו עליו.

הרחמן הוא ישלח לנו את אליהו הנביא זכור לטוב, ויבשר לנו בשורות טובות ישועות ונחמות.

הַרְחֵמֵנוּ הוּא יְבָרֵךְ אֶת (אָבִי מוֹרִי) בַּעַל הַבַּיִת הַזֶּה. וְאֵת (אִמִּי מוֹרֵתִי) בַּעַלַת הַבַּיִת הַזֶּה, אוֹתָם וְאֵת בֵּיתָם וְאֵת זִרְעָם וְאֵת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם. אוֹתָנוּ וְאֵת כָּל אֲשֶׁר לָנוּ, כְּמוֹ שְׁנַתְּבָרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ אֲבָרְהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב בְּכָל מָכַל כָּל, כֵּן יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ כְּלָנוּ יַחַד בְּבִרְכָה שְׁלֵמָה, וְנֹאמֵר, אָמֵן.

בְּמָרוֹם יִלְמְדוּ עַלֵיָהֶם וְעַלֵינוּ זְכוּת שְׁתָּהָא לְמִשְׁמֶרֶת שְׁלוֹם. וְנִשְׂא בְרָכָה מֵאֵת ה', וְצִדְקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְנִמְצָא חֵן וְשִׁכָּל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם.

בַּשַּׁבָּת: הַרְחֵמֵנוּ הוּא יְנַחֵלָנוּ יוֹם שְׁכָלוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים.

הַרְחֵמֵנוּ הוּא יְנַחֵלָנוּ יוֹם שְׁכָלוֹ טוֹב.

הַרְחֵמֵנוּ הוּא יִזְכְּנוּ לַיְמֹת הַמְּשִׁיחַ וְלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

מְגִדוֹל יִשׁוּעוֹת מְלָכוֹ וְעִשָּׂה חֶסֶד לְמִשִּׁיחוֹ לְדוֹד וּלְזֵרְעוֹ עַד עוֹלָם. עִשָּׂה שְׁלוֹם בְּמָרוֹמָיו, הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עַלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאֶמְרוּ, אָמֵן.

יִרְאוּ אֶת ה' קְדוֹשֵׁינוּ, כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירְאָיו. כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעִבוּ, וְדָרְשֵׁי ה' לֹא יַחְסְרוּ כָּל טוֹב. הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ. פּוֹתַח אֶת יְדָהּ, וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רִצּוֹן. בְּרוּךְ הַגִּבּוֹר אֲשֶׁר יִבְטַח בֵּה', וְהִיָּה ה' מְבֹטָחוֹ. נַעַר הִיִּיתִי גַם זְקֵנִיתִי, וְלֹא רָאִיתִי צְדִיק נִעְזֵב, וְזֵרְעוֹ מְבַקֵּשׁ לְחַם. ה' עִזָּ לְעַמּוֹ יִתֵּן, ה' יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בְּשְׁלוֹם.

הלל

לֹא לָנוּ, ה', לֹא לָנוּ, כִּי לְשִׁמְךָ חֵן כְּבוֹד, עַל חֶסֶדְךָ, עַל אֲמִתְךָ. לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם: אֵיךְ נָא אֱלֹהֵיהֶם? וְאֱלֹהֵינוּ בְּשָׁמַיִם, כָּל אֲשֶׁר חָפֵץ עֲשֶׂה. עֲצִבֵיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מִעֲשֶׂה יְדֵי אָדָם. פֶּה לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ, עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ. אֲזַנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ, אִף לָהֶם וְלֹא יִרְיחוּן. יְדֵיהֶם וְלֹא יִמְשִׁחוּן, רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִהַלְכוּ, לֹא יִהְיוּ בְּגֵרוֹנָם. כְּמוֹתָם יִהְיוּ עֲשִׂיהֶם, כָּל אֲשֶׁר בִּטַח בָּהֶם. יִשְׂרָאֵל בְּטַח בֵּה', עֲזָרָם וּמַגְנָם הוּא. בֵּית אֱהֲרֹן בְּטַחוֹ בֵּה', עֲזָרָם וּמַגְנָם הוּא. יִרְאֵי יִהְיוּ בְּטַחוֹ בֵּה', עֲזָרָם וּמַגְנָם הוּא.

ה' זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ. יְבָרֵךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל, יְבָרֵךְ אֶת בֵּית אֱהֲרֹן, יְבָרֵךְ יִרְאֵי ה', הַקְּטַנִּים עִם הַגְּדוֹלִים. יִסֹּף ה' עֲלֵיכֶם, וְעַל בְּנֵיכֶם. בְּרוּכִים אַתֶּם לַה', עֲשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ. הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה' וְהָאָרֶץ נָתַן לְבָנֵי אָדָם. לֹא הִמְתִּים יְהַלְלוּ יָהּ וְלֹא כָּל יְרֵדֵי דוֹמָה. וְאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם. הַלְלוּיָהּ.

אֶהְבֵּתִי כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת קוֹלִי, תַּחֲנוּנָיִ. כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבִימֵי אֶקְרָא. אֶפְפוּנֵי חֶבְלֵי מָוֶת וּמִצָּרֵי שְׂאוֹל מִצְאוּנֵי, צָרָה וְיָגוֹן אִמְצָא. וּבִשְׁם ה' אֶקְרָא: אֲנִי ה' מִלְטָה נִפְשִׁי! חַנוּן ה' וְצַדִּיק, וְאַלְקֵינוּ מֵרַחֵם. שִׁמְרֵ פִּתְאִים ה', דַּלְתֵי וְלֵי יְהוֹשִׁיעַ. שׁוּבֵי נִפְשֵׁי לְמַנוּחַיִכִּי, כִּי ה' גָּמַל עָלֶיכִי. כִּי חִלְצָתָּ נִפְשֵׁי מִמָּוֶת, אֶת עֵינַי מִן דְּמָעָה, אֶת רַגְלֵי מִדְּחֵי. אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי ה' בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים. הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר, אֲנִי עֲנִיתִי מְאֹד. אֲנִי אֶמְרָתִי בְּחַפְזִי: כָּל הָאָדָם כֹּזֵב.

מָה אָשִׁיב לֵה' כָּל תַּגְּמוֹלוֹהֵי עָלַי. כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבִשְׁם ה' אֶקְרָא. נִדְרֵי לֵה' אֲשַׁלֵּם נִגְדָה נָא לְכָל עַמּוֹ. יִקָּר בְּעֵינַי ה' הַמְּוֹתָה לְחַסִּידָיו.

אֲנִי ה' כִּי אֲנִי עֹבְדֶךָ, אֲנִי עֹבְדֶךָ בְּוֶן אֶמְתָּה, פִּתְחָתָ לְמוֹסְרֵי. לֵךְ אֲזַבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבִשְׁם ה' אֶקְרָא. נִדְרֵי לֵה' אֲשַׁלֵּם נִגְדָה נָא לְכָל עַמּוֹ. בְּחִצְרוֹת בַּיִת ה', בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלַיִם. הַלְלוּיָהּ.

הַלְלוּ אֶת ה' כָּל גּוֹיִם, שִׁבְחוּהוּ כָּל הָאֲמִים. כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ, וְאַמַּת ה' לְעוֹלָם. הַלְלוּיָהּ.

הוֹדוּ לֵה' כִּי טוֹב. **כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:**

יֹאמֶר נָא יִשְׂרָאֵל. **כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:**

יֹאמְרוּ נָא בַּיִת אֶהְרֹן. **כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:**

יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי ה'. **כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:**

מִן הַמִּצָּר קִרְאתִי יְהוָה, עֲנֵנִי בְּמִרְחַב יְהוָה. ה' לִי, לֹא אֵירָא - מָה יַעֲשֶׂה לִּי אֲדָם?! ה' לִי בְּעֲזָרֵי וְאֲנִי אֶרְאֶה בְּשִׁנְאָי. טוֹב לְחַסוֹת בְּה' מִבְּטַח בְּאֲדָם. טוֹב לְחַסוֹת בְּה' מִבְּטַח בְּנְדִיבִים. כָּל גּוֹיִם סִבְבוּנִי, בְּשֵׁם ה' כִּי אֲמִילֵם. סְבוּנִי גַם סִבְבוּנִי, בְּשֵׁם ה' כִּי אֲמִילֵם. סְבוּנִי כְּדַבְרֵי, דַּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים, בְּשֵׁם ה' כִּי אֲמִילֵם. דַּחָה דַּחִיתַנִּי לְנִפְלֵל, וְה' עֲזָרְנִי. עֲזֵי וְזִמְרַת יְהוָה וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה. קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאֶהְלֵי צַדִּיקִים: יָמִין ה' עֲשֵׂה חַיִּל, יָמִין ה' רוֹמְמָה, יָמִין ה' עֲשֵׂה חַיִּל. לֹא אָמוֹת כִּי אֶחְיֶה, וְאֶסְפָּר מֵעֲשֵׂי יְהוָה. יִסַּר יִסְרָנִי יְהוָה, וְלִמּוֹת לֹא נִתְּנִי. פִּתְחוּ לִי שַׁעֲרֵי צְדָקָה, אֲבֹא בָם, אֲוֹדָה יְהוָה. זֶה הַשַּׁעַר לֵה', צַדִּיקִים יָבֹאוּ בּוֹ.

אֹדְךָ כִּי עָנִיתָנִי וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה. אֹדְךָ כִּי עָנִיתָנִי וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה. אָבֶן מְאָסוּ הַבּוֹנִים הֵיטָה לְרֹאשׁ פְּנֵה. אָבֶן מְאָסוּ הַבּוֹנִים הֵיטָה לְרֹאשׁ פְּנֵה. מֵאֵת ה' הֵיטָה זֹאת הִיא נִפְלְאוֹת בְּעֵינֵינוּ. מֵאֵת ה' הֵיטָה זֹאת הִיא נִפְלְאוֹת בְּעֵינֵינוּ.

אָנָּה ה' הוֹשִׁיעָה נָּא:

אָנָּה ה' הוֹשִׁיעָה נָּא:

אָנָּה ה' הַצְּלִיחָה נָּא:

אָנָּה ה' הַצְּלִיחָה נָּא:

בְּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם ה', בְּרַכְנוּכֶם מִבֵּית ה'. בְּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם ה', בְּרַכְנוּכֶם מִבֵּית ה'. אֵל ה' וַיֵּאָר לָנוּ. אֵסְרוּ חַג בְּעַבְתִּים עַד קַרְנוֹת הַמְּזֻבָּח. אֵל ה' וַיֵּאָר לָנוּ. אֵסְרוּ חַג בְּעַבְתִּים עַד קַרְנוֹת הַמְּזֻבָּח. אֵלֵי אַתָּה וְאוֹדְךָ, אֱלֹהֵי - אֲרוֹמְמֶךָ. הוֹדוּ לֵה' כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם תְּסֻדּוּ. הוֹדוּ לֵה' כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם תְּסֻדּוּ.

יְהַלְלוּךָ ה' אֱלֹהֵינוּ כָּל מַעֲשֵׂיךָ, וְחִסְדֵיךָ צְדִיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנְךָ, וְכָל עֲמָךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרַנָּה יוֹדוּ וַיְבָרְכוּ, וַיִּשְׁבְּחוּ וַיִּפְאְרוּ, וַיְרוֹמְמוּ וַיַּעֲרִיצוּ, וַיִּקְדִּישׁוּ וַיִּמְלִיכוּ אֶת שְׁמֶךָ, מִלְּכָנוּ. כִּי לָךְ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשַׁמְּחָה נְאֻה לְזַמֵּר, כִּי מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל.

הוֹדוּ לֵה' כִּי-טוֹב. **כִּי לְעוֹלָם תְּסֻדּוּ:**

הוֹדוּ לְאֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם. **כִּי לְעוֹלָם תְּסֻדּוּ:**

הוֹדוּ לְאֱדֹנֵי הָאָדָמָה. **כִּי לְעוֹלָם תְּסֻדּוּ:**

לַעֲשֵׂה נִפְלְאוֹת גְּדוֹלוֹת לְבָדוּ. **כִּי לְעוֹלָם תְּסֻדּוּ:**

לַעֲשֵׂה הַשָּׁמַיִם בְּתַבּוּנָה. **כִּי לְעוֹלָם תְּסֻדּוּ:**

לְרוֹקַע הָאָרֶץ עַל-הַמַּיִם. **כִּי לְעוֹלָם תְּסֻדּוּ:**

לַעֲשֵׂה אוֹרִים גְּדוֹלִים. **כִּי לְעוֹלָם תְּסֻדּוּ:**

אֶת הַשָּׁמַשׁ לְמַמְשַׁלֵּת בַּיּוֹם. **כִּי לְעוֹלָם תְּסֻדּוּ:**

אֶת הַיָּרֵחַ וְכוֹכְבֵי הַלַּיְלָה. **כִּי לְעוֹלָם תְּסֻדּוּ:**

לְמַכָּה מְצָרִים בְּבִכּוֹרֵיהֶם. **כִּי לְעוֹלָם תְּסֻדּוּ:**

ויִוצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם. **פִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:**
 בְּיַד חֲזָקָה וּבְזִרְוֹעַ נְטוּיָהּ. **פִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:**
 לְגוֹזֵר יַם-סוּף לְגִזְרִים. **פִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:**
 וְהַעֲבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ. **פִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:**
 וְנִעַר פְּרִיעָה וְחִילוֹ בַיָּם סוּף. **פִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:**
 לְמוֹלִיךְ עִמּוֹ בַּמִּדְבָּר. **פִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:**
 לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים. **פִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:**
 וַיַּהַרְג מְלָכִים אֲדִירִים. **פִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:**
 לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי. **פִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:**
 וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן. **פִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:**
 וְנָתַן אֲרָצָם לְנַחֲלָה. **פִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:**
 נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עֲבָדוֹ. **פִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:**
 שֶׁבִשְׁפָלְנוּ זָכַר לָנוּ. **פִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:**
 וַיַּפְּרִקֵנוּ מִצָּרֵינוּ. **פִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:**
 נוֹתַן לְחֵם לְכֹל בְּשָׂר. **פִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:**
 הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמַיִם. **פִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:**

נִשְׁמַת כָּל חַי תְּבַרַךְ אֶת שְׁמֶךָ, ה' אֱלֹהֵינוּ, וְרוּחַ כָּל בְּשָׂר תִּפְאַר וּתְרוֹמָם זָכְרָךְ,
 מִלְּכָנוּ, תְּמִיד. מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אַתָּה אֵל, וּמִבְּלַעֲדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ,
 פּוֹדֵה וּמַצִּיל וּמַפְרִיֵס וּמְרַחֵם בְּכֹל עֵת צָרָה וְצוּקָה. אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֵלָּא אַתָּה. אֱלֹהֵינוּ
 הָרַאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים, אֵלֹהֵי כָּל בְּרִיּוֹת, אֲדוֹן כָּל תּוֹלְדוֹת, הַמְהַלֵּל בְּרַב הַתְּשׁוּבָחוֹת,
 הַמְנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים. וְה' לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן - הַמְעוֹרָר יְשָׁנִים
 וְהַמְקִיץ נֹרְדָמִים, וְהַמְשִׁיחַ אֱלֹהִים וְהַמְתִּיר אֲסוּרִים וְהַסּוֹמֵךְ גּוֹפְלִים וְהַזּוֹקֵף כְּפוּפִים.
 לֵךְ לְבַדְּךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים.

אלו פינו מלא שירה פים, ולשונו רנה פהמון גליו, ושפתותינו שבה פמרתכי רקיע, ועינינו מאירות פשמש וכרס, וידינו פרושות פנשרי שמים, ורגלינו קלות פאילות - אין אנחנו מספיקים להודות לה, ה' אלקינו ואלקי אבותינו, ולברך, את שמך על אחת, מאלה, אלפי אלפים ורפי רבבות פעמים, הטובות שעשית עם אבותינו ועמנו. ממצרים גאלתנו, ה' אלקינו, ומבית עבדים פדיתנו, ברעב ונתנו ובשבע פלפלתנו, מחרב הצלתנו ומדבר מלטתנו, ומחלים רעים ונאמנים דליתנו. עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך, ואל תטשנו, ה' אלקינו, לנצח. על פן אכרים שפלגת בנו ורוח ונשמה שנפחת באפינו ולשון אשר שמת בפינו - הן הם יודו ויברכו וישבחו ויפארו וירוממו ויעריצו וינדישו וימליכו את שמך מלפנו. כי כל פה לה יודה, וכל לשון לה תשבע, וכל ברך לה תכרע, וכל קומה לפניה תשתחנה, וכל לבבות ייראוה, וכל קרב וכליות יזמרו לשמך, פדבר שכתוב, כל עצמתי תאמנה: ה', מי כמוך מציל עני מחזק ממנו ועני ואביון מגזלו. מי ידמה לה ומי ישנה לה ומי יערה לה האל הגדול, הגבור והנורא, אל עליון, קנה שמים וארץ. גהללה ונשבחה ונפארה ונברך את שם קדשך, פאמור: לדוד, ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו.

האל בתעצמות ענה, הגדול בכבוד שמך, הגבור לנצח והנורא בנוראותיה, המלה היושב על פסא רם ונשא. שוכן עד מרום וקדוש שמו. וכתוב: רנו צדיקים ביהוה, לישרים נאנה תהלה.

בפי ישרים תתהלל

ובדברי צדיקים תתברך

ובלשון חסידים תתרום

ובקרב קדושים תתקדש

ובמקהלות רבבות עמה בית ישראל ברנה יתפאר שמך, מלפנו, בכל דור ודור, שכן חובת כל היצורים לפניה, ה' אלקינו ואלקי אבותינו, להודות להלל לשבח, לפאר לרום להדר לברך, לעלה ולקלס על כל דברי שירות ותשבחות דוד בן ישי עבדך, משיחך.

ישתבח שמך לעד מלפנו, האל המלה הגדול והקדוש בשמים ובארץ, כי לה נאנה, ה' אלקינו ואלקי אבותינו, שיר ושבחה, הלל וזמרה, עז וממשלה, נצח, גדלה וגבורה, תהלה ותפארת, קדשה ומלכות, ברכות והודאות מעתה ועד עולם. ברוך אתה ה', אל מלה גדול בתשבחות, אל ההודאות, אדון הנפלאות, הבוחר בשירי זמרה, מלה אל חי העולמים.

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם בורא פרי הגפן.

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, על הגפן ועל פרי הגפן, על תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת לאבותינו לאכל מפריה ולשבע מטובה רחם נא ד' אלקינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל מזבחתך ועל היכלך ובנה ירושלים עיר הקדש במהרה בימינו והעלנו לתוכה ושמחנו בבנינה ונאכל מפריה ונשבע מטובה ונברכך עליה בקדשה ובטהרה (בשבת: ורצה והתליצנו ביום השבת הנה) ושמחנו ביום חג המצות הנה, כי אתה ה' טוב ומטיב לכל ונודה לך על הארץ ועל פרי הגפן. **ברוך אתה ה'** על הגפן ועל פרי הגפן.

נרצה

חסל סדור פסח פה לכחו, ככל משפטו וחקתו.
כאשר זכינו לסדר אותו פן נזכה לעשותו.
זך שוכן מעונה, קומם קהל עדת מי מנה.
בקרוב נהל נטעי כנה פדוים לציון ברנה.
לשנה הבאה בירושלים הבנויה.

בלילה הראשון אומרים

ויהי בחצי הלילה

ובכו ויהי בחצי הלילה

אז רוב נסים הפלאת בלילה,

בראש אשמורת זה הלילה,

גר צדק נצחתו פנחלק לו לילה,

ויהי בחצי הלילה.

דִּנְתָּ מִלֶּדֶד גָּרָר בְּחֵלוֹם הַלַּיְלָה,
 הִפְחַדְתָּ אֶרְמֵי בְּאֶמְשׁ לַיְלָה,
 וַיִּשָּׂר יִשְׂרָאֵל לְמִלְאָךְ וַיּוֹכֵל לוֹ לַיְלָה,
 וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה.
 זָרַע בְּכוֹרֵי פִתְרוֹס מִחֲצֵת בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה,
 חִילָם לֹא מָצְאוּ בְּקוֹמָם בַּלַּיְלָה,
 טִיסַת נְגִיד חֲרָשֶׁת סְלִית בְּכוֹכְבֵי לַיְלָה,
 וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה.
 יַעַץ מְחַרֵּף לְנוֹפֵף אוֹוִי, הוֹבִשְׁתָּ פְגָרֵי בַּלַּיְלָה,
 כָּרַע בַּל וּמְצָבוּ בְּאִישׁוֹן לַיְלָה, לְאִישׁ חֲמוּדוֹת נִגְלָה רַז חֲזוֹת לַיְלָה,
 וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה.
 מִשְׁתַּכֵּר בְּכָלִי קֹדֶשׁ נִהְרַג בּוֹ בַּלַּיְלָה,
 נוֹשֵׁעַ מִבּוֹר אֶרְיוֹת פּוֹתֵר בְּעֵתוֹתֵי לַיְלָה,
 שְׁנָאָה נָטַר אֶגְגִי וְכֹתֵב סְפָרִים בַּלַּיְלָה,
 וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה.
 עוֹרֶרֶת נִצְחָד עָלָיו בְּנִדְד שְׁנַת לַיְלָה,
 פּוֹרָה תִדְרוֹף לְשׁוֹמֵר מֵה מְלִיָּה,
 צָרַח פְּשׁוֹמֵר וְשַׁח אֶתָּא בְּקָר וְגַם לַיְלָה,
 וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה.
 קָרַב יוֹם אֲשֶׁר הוּא לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה,
 רָם הוֹדַע כִּי לֶחַד הַיּוֹם אֵף לֶחַד הַלַּיְלָה,
 שׁוֹמְרִים הַפְּקֹד לְעִירָךְ כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה,
 תֵּאִיר כְּאוֹר יוֹם תִּשְׁכַּת לַיְלָה,
 וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה.

בלילה שני אומרים

ואמרתם זבח פסח

הפלאת בפסח,

בראש כל מועדות נשאת פסח,

גלית לאזרחי חצות ליל פסח,

ואמרתם זבח פסח.

דלתיו דפקת כחם היום בפסח,

הסעיד נוצצים עגות מצות בפסח,

ואל הבקר רץ זכר לשור ערף פסח,

ואמרתם זבח פסח.

זועמו סדומים ולוהטו באש בפסח,

חלץ לוט מהם ומצות אפה בקץ פסח,

טאטאת אדמת מן ונף בעברך בפסח,

ואמרתם זבח פסח.

זה ראש כל און מחצת בגליל שמור פסח,

כביר, על בן בכור פסחת בדם פסח,

לבלתי תת משחית לבא בפתחי בפסח,

ואמרתם זבח פסח.

מסגרת סגרה בעתותי פסח,

נשמדה מדן בצליל שעורי עמר פסח,

שורפו משמני פול ולוד ביקד יקוד פסח,

ואמרתם זבח פסח.

עוד היום בנב לעמוד עד געה עונת פסח,

פס יד כתבה לקעקע צול בפסח,

צפה הצפית ערוף השלחן בפסח,

וְאָמַרְתֶּם זִבְחַ פֶּסַח.

קָהַל בְּנֵי־סֵדֶה הַדְּסָה לְשֵׁלֶשׁ צוּם בַּפֶּסַח,
 רֹאשׁ מִבֵּית רָשָׁע מִחֲצַת בְּעָץ חֲמֻשִׁים בַּפֶּסַח,
 שְׁתֵּי אֱלֹהֵי רִגְעַתְּ תָּבִיא לְעוֹצֵצֵי בַּפֶּסַח,
 תִּעֲזוּ יָדָךְ וְתִרְוִם יְמִינְךָ כְּלִיל הַתְּקַדֵּשׁ חַג פֶּסַח,

וְאָמַרְתֶּם זִבְחַ פֶּסַח.**כִּי לֹא נָאָה**

כִּי לֹא נָאָה כִּי לֹא נָאָה . ,

אֲדִיר בְּמִלּוּכָה, בָּחוּר כְּהֹלֵכָה, גְּדוּדָיו יֹאמְרוּ לוֹ :

לֵךְ וּלְךָ, לֵךְ כִּי לֵךְ, לֵךְ אֶף לֵךְ, לֵךְ ה' הַמְּלָכָה, כִּי לֹא נָאָה, כִּי לֹא נָאָה.

דָּגוּל בְּמִלּוּכָה, הַדּוּר כְּהֹלֵכָה, וְתִיקּוּ יֹאמְרוּ לוֹ :

לֵךְ וּלְךָ, לֵךְ כִּי לֵךְ, לֵךְ אֶף לֵךְ, לֵךְ ה' הַמְּלָכָה, כִּי לֹא נָאָה, כִּי לֹא נָאָה.

זַפְּאֵי בְּמִלּוּכָה, חֲסִין כְּהֹלֵכָה טַפְסָרְיוֹ יֹאמְרוּ לוֹ :

לֵךְ וּלְךָ, לֵךְ כִּי לֵךְ, לֵךְ אֶף לֵךְ, לֵךְ ה' הַמְּלָכָה, כִּי לֹא נָאָה, כִּי לֹא נָאָה.

יַחֲדֵי בְּמִלּוּכָה, כְּבִיר כְּהֹלֵכָה לְמוֹדָיו יֹאמְרוּ לוֹ :

לֵךְ וּלְךָ, לֵךְ כִּי לֵךְ, לֵךְ אֶף לֵךְ, לֵךְ ה' הַמְּלָכָה, כִּי לֹא נָאָה, כִּי לֹא נָאָה.

מוֹשֵׁל בְּמִלּוּכָה, נוֹרָא כְּהֹלֵכָה סְבִיבָיו יֹאמְרוּ לוֹ :

לֵךְ וּלְךָ, לֵךְ כִּי לֵךְ, לֵךְ אֶף לֵךְ, לֵךְ ה' הַמְּלָכָה, כִּי לֹא נָאָה, כִּי לֹא נָאָה.

עֲנִינוּ בְּמִלּוּכָה, פּוֹדֶה כְּהֹלֵכָה, צַדִּיקָיו יֹאמְרוּ לוֹ :

לֵךְ וּלְךָ, לֵךְ כִּי לֵךְ, לֵךְ אֶף לֵךְ, לֵךְ ה' הַמְּלָכָה, כִּי לֹא נָאָה, כִּי לֹא נָאָה.

קָדוֹשׁ בְּמִלּוּכָה, רַחוּם כְּהֹלֵכָה שְׁנֵאָנּוּ יֹאמְרוּ לוֹ :

לֵךְ וּלְךָ, לֵךְ כִּי לֵךְ, לֵךְ אֶף לֵךְ, לֵךְ ה' הַמְּלָכָה, כִּי לֹא נָאָה, כִּי לֹא נָאָה.

תִּקְיֹף בְּמִלּוּכָה, תּוֹמֵךְ כְּהֹלֵכָה תְּמִימָיו יֹאמְרוּ לוֹ :

לֵךְ וּלְךָ, לֵךְ כִּי לֵךְ, לֵךְ אֶף לֵךְ, לֵךְ ה' הַמְּלָכָה, כִּי לֹא נָאָה, כִּי לֹא נָאָה.

אדיר הוא

אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב.
 במהרה, במהרה, בימינו בקרוב.
 אל בנה, אל בנה, בנה ביתך בקרוב.
 בחור הוא, גדול הוא, דגול הוא וְבָנָה בֵּיתוֹ בְּקֶרֶב.
 במהרה, במהרה, בימינו בקרוב.
 אל בנה, אל בנה, בנה ביתך בקרוב.
 הדור הוא, וְתִיקָה הוּא, זָכַאי הוּא וְבָנָה בֵּיתוֹ בְּקֶרֶב.
 במהרה, במהרה, בימינו בקרוב.
 אל בנה, אל בנה, בנה ביתך בקרוב.
 חסיד הוא, טהור הוא, יחיד הוא וְבָנָה בֵּיתוֹ בְּקֶרֶב.
 במהרה, במהרה, בימינו בקרוב.
 אל בנה, אל בנה, בנה ביתך בקרוב.
 כביר הוא, למוד הוא, מְלָךְ הוּא וְבָנָה בֵּיתוֹ בְּקֶרֶב.
 במהרה, במהרה, בימינו בקרוב.
 אל בנה, אל בנה, בנה ביתך בקרוב.
 נורא הוא, שְׂגִיב הוּא, עֲזוּז הוּא וְבָנָה בֵּיתוֹ בְּקֶרֶב.
 במהרה, במהרה, בימינו בקרוב.
 אל בנה, אל בנה, בנה ביתך בקרוב.
 פודה הוא, צַדִּיק הוּא, קְדוֹשׁ הוּא וְבָנָה בֵּיתוֹ בְּקֶרֶב.
 במהרה, במהרה, בימינו בקרוב.
 אל בנה, אל בנה, בנה ביתך בקרוב.
 רחום הוא, שְׂדֵי הוּא, תַּקִּיף הוּא וְבָנָה בֵּיתוֹ בְּקֶרֶב.
 במהרה, במהרה, בימינו בקרוב.
 אל בנה, אל בנה, בנה ביתך בקרוב.

אחד מי יודע

אחד מי יודע?

אָחַד אֲנִי יוֹדֵעַ? אָחַד אֶלְקִינוּ : שְׁבַשְׁמִים וּבְאֲרָץ.

שְׁנַיִם מִי יוֹדֵעַ?

שְׁנַיִם אֲנִי יוֹדֵעַ: שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית. אָחַד אֶלְקִינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֲרָץ.

שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ?

שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ: שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אָחַד אֶלְקִינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֲרָץ

אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ?

אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ: אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אָחַד אֶלְקִינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֲרָץ

חֲמִשָּׁה מִי יוֹדֵעַ?

חֲמִשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ: חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אָחַד אֶלְקִינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֲרָץ

שֵׁשָׁה מִי יוֹדֵעַ?

שֵׁשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ: שֵׁשָׁה סְדְרֵי מְשָׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אָחַד אֶלְקִינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֲרָץ

שִׁבְעָה מִי יוֹדֵעַ?

שִׁבְעָה אֲנִי יוֹדֵעַ: שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבָּתָא, שֵׁשָׁה סְדְרֵי מְשָׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אָחַד אֶלְקִינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֲרָץ

שְׁמוֹנָה מִי יוֹדֵעַ?

שְׁמוֹנָה אֲנִי יוֹדֵעַ: שְׁמוֹנָה יְמֵי מִלְּחָה, שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבָּתָא, שֵׁשָׁה סְדְרֵי מְשָׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אָחַד אֶלְקִינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֲרָץ

תְּשַׁעָה מִי יוֹדֵעַ?

תְּשַׁעָה אֲנִי יוֹדֵעַ: תְּשַׁעָה יְרַחֵי לְדָה, שְׁמוֹנָה יְמֵי מִלְּחָה, שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבָּתָא, שֵׁשָׁה סְדְרֵי מְשָׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אָחַד אֶלְקִינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֲרָץ

עֶשְׂרֵה מִי יוֹדֵעַ?

עֲשֶׂה אֲנִי יוֹדֵעַ: עֲשֶׂה דְבָרִיא, תִּשְׁעָה יְרַחֵי לְדָה, שְׂמוֹנֶה יְמֵי מִלָּה, שִׁבְעָה יְמֵי שְׁבִתָּא, שֵׁשָׁה סְדָרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֶלְקִינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ

אחד עשר מי יודע?

אחד עשר אֲנִי יוֹדֵעַ: אחד עשר כּוֹכְבֵיא, עֲשֶׂה דְבָרִיא, תִּשְׁעָה יְרַחֵי לְדָה, שְׂמוֹנֶה יְמֵי מִלָּה, שִׁבְעָה יְמֵי שְׁבִתָּא, שֵׁשָׁה סְדָרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֶלְקִינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ

שנים עשר מי יודע?

שְׁנַיִם עֶשְׂרִים אֲנִי יוֹדֵעַ: שְׁנַיִם עֶשְׂרִים שְׁבִטֵיא, אחד עשר כּוֹכְבֵיא, עֲשֶׂה דְבָרִיא, תִּשְׁעָה יְרַחֵי לְדָה, שְׂמוֹנֶה יְמֵי מִלָּה, שִׁבְעָה יְמֵי שְׁבִתָּא, שֵׁשָׁה סְדָרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֶלְקִינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ

שלשה עשר מי יודע?

שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרִים אֲנִי יוֹדֵעַ: שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרִים מִדְּיָא. שְׁנַיִם עֶשְׂרִים שְׁבִטֵיא, אחד עשר כּוֹכְבֵיא, עֲשֶׂה דְבָרִיא, תִּשְׁעָה יְרַחֵי לְדָה, שְׂמוֹנֶה יְמֵי מִלָּה, שִׁבְעָה יְמֵי שְׁבִתָּא, שֵׁשָׁה סְדָרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֶלְקִינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ

חד גדיא

חד גְּדִיא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵי זוּזִי, חד גְּדִיא, חד גְּדִיא.

וְאַתָּא שׁוּנְרָא וְאַכְלָה לְגְּדִיא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵי זוּזִי, חד גְּדִיא, חד גְּדִיא.

וְאַתָּא כְּלָבָא וְנִשְׁוֹף לְשׁוּנְרָא, דְּאַכְלָה לְגְּדִיא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵי זוּזִי, חד גְּדִיא, חד גְּדִיא.

וְאַתָּא חוּטְרָא וְהִפָּה לְכְּלָבָא, דְּנִשְׁוֹף לְשׁוּנְרָא, דְּאַכְלָה לְגְּדִיא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵי זוּזִי, חד גְּדִיא, חד גְּדִיא.

וְאַתָּא נוּרָא וְשָׂרַף לְחוּטְרָא, דְּהִפָּה לְכְּלָבָא, דְּנִשְׁוֹף לְשׁוּנְרָא, דְּאַכְלָה לְגְּדִיא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵי זוּזִי, חד גְּדִיא, חד גְּדִיא.

וְאַתָּא מִיָּא וְכָבָה לְנוּרָא, דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא, דְּהִפָּה לְכְּלָבָא, דְּנִשְׁוֹף לְשׁוּנְרָא, דְּאַכְלָה לְגְּדִיא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵי זוּזִי, חד גְּדִיא, חד גְּדִיא.

וְאַתָּא תּוֹרָא וְשִׁתָּה לְמִיָּא, דְּכַבָּה לְנוֹרָא, דְּשָׂרְף לְחוּטְרָא, דְּהִפָּה לְכַלְבָּא, דְּנִשְׂף לְשׁוּנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרִּי זױזִי, חַד גַּדְיָא, חַד גַּדְיָא.

וְאַתָּא הַשׁוּחַט וְשַׁחַט לְתוֹרָא, דְּשִׁתָּה לְמִיָּא, דְּכַבָּה לְנוֹרָא, דְּשָׂרְף לְחוּטְרָא, דְּהִפָּה לְכַלְבָּא, דְּנִשְׂף לְשׁוּנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרִּי זױזִי, חַד גַּדְיָא, חַד גַּדְיָא.

וְאַתָּא מְלֶאֶדְ הַמּוֹת וְשַׁחַט לְשׁוּחַט, דְּשַׁחַט לְתוֹרָא, דְּשִׁתָּה לְמִיָּא, דְּכַבָּה לְנוֹרָא, דְּשָׂרְף לְחוּטְרָא, דְּהִפָּה לְכַלְבָּא, דְּנִשְׂף לְשׁוּנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרִּי זױזִי, חַד גַּדְיָא, חַד גַּדְיָא.

וְאַתָּא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְשַׁחַט לְמְלֶאֶדְ הַמּוֹת, דְּשַׁחַט לְשׁוּחַט, דְּשַׁחַט לְתוֹרָא, דְּשִׁתָּה לְמִיָּא, דְּכַבָּה לְנוֹרָא, דְּשָׂרְף לְחוּטְרָא, דְּהִפָּה לְכַלְבָּא, דְּנִשְׂף לְשׁוּנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרִּי זױזִי, חַד גַּדְיָא, חַד גַּדְיָא.

